

NADER

DANKBAAR
GEREFORMEERD

#2

JAARGANG 31
FEBRUARI 2024

BEKEKEN

WOORD & WERELD MAGAZINE

Een heilige, algemene, christelijke kerk

- Gekregen talenten
- Een nieuw vooruitgangsgeloof
- De harten omhoog

Redactioneel

Een opmerkelijk nieuwsfeit dat tot nadenken stemt.

In het *Nederlands Dagblad* werd melding gemaakt van een primeur op de synode van de NGK. Voor het eerst waren er zes jongvolwassen adviseurs aanwezig. Zij mochten meepraten tijdens de bespreking van het rapport van de Commissie belijdende kerk (*ND*, 11 december 2023). Interessant was ook wat een van de jongvolwassen naar voren bracht. Via een oproep in haar kerk kreeg ze een uitnodiging voor het adviseurschap onder ogen, zo vertelt ze. Om vervolgens de ontboezeming te doen: 'Eerlijk gezegd had ik geen idee wat een synode was.'

Wat deze jongvolwassene zegt stemt tot nadenken. En dan bedoel ik niet het feit dat de synode zich laat adviseren door mensen die geen idee hebben wat een synode eigenlijk is. Een feit dat helemaal past in onze postmoderne tijd. Heel kort getypeerd: we hebben geen idee, maar we hebben wel een mening. Toch is het iets anders wat deze jongvolwassene, zonder het te weten, aan de orde stelt. En dat is de vraag: wat is een synode en wat voor zin heeft die eigenlijk?

Deze vraag dringt omdat de synode geen stelling meer neemt. Wat gold voor het vraagstuk rondom vrouw en ambt, zal ook gaan gelden voor het onderwerp homoseksualiteit. Het zal aan de vrijheid van de kerken worden overgelaten. Gesteund door een rapport kun je als gemeente de liberale lijn kiezen of de orthodoxe lijn. Maar als dit de praktijk is, zo kun je je afvragen, is het dan nog wel aan een jongere uit te leggen wat voor zin een synode heeft?

Pieter Boonstra

42

REDACTIONEEL

PIETER BOONSTRA

43

SCHRIFTLICHT

Wat doe jij met je talent?

YOOEUN SEONG

46

ACTUEEL

Geloof in de samenleving

BALTEN PIETER HAGENS

51

COLUMN

De kop van de slang

RUFUS POS

52

THEMA

'Absurd idee: kerk herverkavelen'

PIETER PEL

58

WOORDWAARDE

Aan de mensen onderworpen

GERT KWAKKEL

62

LEER EN LEVEN

De Christus in de tijd tussen hemelvaart en wederkomst

ANNE VAN DER SLOOT

66

GELEZEN

• Emden en het kerkrecht

HARM BOITEN

• Herstel door heilige ruimte?

SIPKE ALSERDA

74

UIT ANDERE BLADEN

• Wanneer niets groter is dan jouw 'ik'...

• De psalmen als routekaarten van de ziel

PERRY STORM

80

GEDICHT

De gelovigen. Muus Jacobse

BAUKE SELDENTHUIS

*Nieuw licht
op een bijbelgedeelte*

Wat doe jij met je talent?

*Aan de een gaf hij vijf talent,
aan een ander twee, en aan nog
een ander één, ieder naar wat
hij aankon. Toen vertrok hij.
(Matteüs 25:15) ▶*

Willem de Poorter,
*De gelijkenis van
de talenten*

Voor de meeste mensen in de Bijbel die door Jezus terechtgewezen worden heb ik geen sympathie. Vaak zijn het mensen die dat hebben verdiend. Of het de markthandelaars betreft die uit de tempel worden weggedreven of de farizeeën en de schriftgeleerden die met stomheid worden geslagen door Jezus' wijze woorden, ik vind het heerlijk om te lezen.

Kritiek

Maar bij het lezen van Mat. 25:14-30 kan ik een gevoel van ontevredenheid niet onderdrukken. De derde dienaar in de gelijkenis heeft geen winst gemaakt met het ene talent dat hij had gekregen, maar ook geen verlies. Wat heeft hij nou zo verkeerd gedaan? Hij deed niets anders dan wat in die tijd de gewoonte was: heb je iets kostbaars, dan begraaf je het in de grond zodat het veilig blijft. Waarom is de meester zo woedend? Wat maakt dat hij zelfs dat ene talent weggeeft aan de andere dienaar die zijn talenten had vermenigvuldigd? En wat doen de eerste en de tweede knecht anders?

Wees vruchtbaar!

Om dit te begrijpen moeten we eerst kijken naar de 'talenten' in de Bijbel. Een talent was een munteenheid in die tijd. Amerikanen betalen met dollars, Koreanen met wons en Europeanen met euro's. Een talent was een blok van ongeveer 34 kilo zilver, gelijk aan 6000 denarie. Een denarie was een dagloon. Dus stel dat je 6000 dagen gewerkt had, dan kreeg je 6000 denarie. Dat is, als je zeven dagen in de week werkt, een loon voor ongeveer 16,5 jaar. De drie dienaren krijgen dus geen zakgeld van 50 euro in de handen gedrukt. Alle drie krijgen miljoenen euro's, een behoorlijk kapitaal, om te beheren. Dat ze met dat geld iets moesten doen blijkt ook duidelijk uit wat de meester als eerste doet bij zijn terugkomst:

(hij) *vroeg hun rekenschap* (vs19). De knechten weten dat ze verantwoording behoren af te leggen van wat ze met het kapitaal hebben gedaan. Hebben ze dat ingezet om het maximale eruit te halen? Zijn ze vruchtbaar geweest in hun handelen?

Deze boodschap past ook goed bij de context van de gelijkenis. Het is er een uit een serie van drie gelijkenissen van de Here Jezus op weg naar Jeruzalem. De eerste gelijkenis gaat over de vijf wijze en vijf dwaze meisjes die de bruidegom verwachten, de tweede over de drie knechten die de meester verwachten, en de derde gaat over de schapen en de bokken die van elkaar worden gescheiden bij de verschijning van de Mensenzoon. Bij alle drie gaat het om deze vraag: *op welke manier wil je Jezus verwachten?* Als de vijf wijze of als de vijf dwaze meisjes? Als de eerste en de tweede knecht of als de derde? Als iemand die voor de vreemdeling heeft gezorgd of als iemand die wegkeek?

Jezus leert dat de leerlingen straks de schat van de hemel niet in het graf moeten begraven maar moeten vermenigvuldigen. Het evangelie van het kruis en de opstanding en het koninkrijk van God behoren zij goed te beheren, net als de knechten in de gelijkenis. Zo ligt er ook voor ons de vraag: wat doe jij met het kostbaar evangelie in je handen? Haal het uit de grond en doe er iets mee. Wees vruchtbaar met wat je van Hem hebt gekregen.

Wees betrouwbaar!

De eerste knecht maakt van vijf talent tien talent, de tweede knecht maakt van twee talent vier talent. De beide knechten krijgen een compliment omdat ze goede en *betrouwbare* dienaren zijn. De derde knecht daarentegen, die niks had gegenereerd, krijgt te horen dat hij een slechte, laffe en luie dienaar is.

**Wat doe jij met
het kostbaar
evangelie in je
handen?** Haal het
uit de grond en doe
er iets mee

Ben je dan een betrouwbare werknemer als je veel winsten maakt voor de baas? En als je geen vruchten draagt, word je dan afgestraft omdat je een luie werker bent geweest?

Wie dieper in de tekst duikt, ontdekt dat God niet een soort directeur van een bedrijf is, die puur naar jouw prestaties kijkt. Alsof je in zijn bedrijf mag blijven werken als je voor groei hebt gezorgd, en wordt ontslagen als je slechte resultaten hebt geleverd. Als je dat denkt, maak je God tot een harde, onpersoonlijke God. Dit is precies wat de derde knecht doet. Als de heer hem rekenschap vraagt, komt hij gelijk met een excuus: *‘Heer, ik wist van u dat u streng bent, dat u maait waar u niet hebt gezaaid en oogst waar u niet hebt geplant, en uit angst besloot ik uw talent te begraven’* (vs 24). De derde knecht weet wat van hem verwacht wordt, maar hij geeft de schuld aan de meester. Hij maakt zijn meester tot een onrechtvaardige, boze baas. Maar de woede van de meester komt niet voort uit het feit dat zijn knecht geen winst heeft kunnen genereren. Hij is namelijk miljonair, wat zou die winst hem nou uitmaken? Nee, hij is fel omdat de dienaar lui is en geen actie onderneemt. Hij had genoeg andere manieren kunnen bedenken om iets voor de heer te doen. Maar zelfs dat deed hij niet. De conclusie is dat daar gewoon *onbereidheid* achter zat. Uiteindelijk had hij geen wil en geen liefde voor de meester.

Wat heel mooi is in de gelijkenis, is dat de eigenaar de talenten geeft naar ieders vermogen. Vaak zijn wij geneigd om met elkaar te vergelijken. Het gras bij de burens is altijd groener dan dat in onze eigen tuin. Onze focus ligt vaak op wat de ander heeft en hoeveel ik heb. Maar de gelijkenis vertelt dat de hoeveelheid eigenlijk niet zo uitmaakt. De drie dienaren krijgen elk ‘naar wat ze aankunnen’ hun talenten. Daarom

krijgt de derde knecht hier één talent, naar wat hij aankan. Ook tegen de eerste en de tweede knecht zegt de meester dat ze betrouwbaar waren in het beheer van een *klein* bedrag. Ze krijgen een behoorlijk kapitaal, maar tegelijk is dit het bedrag dat ze aankunnen. De vraag die we hier moeten stellen is

gen, danken we voor ons gevoel vaak aan onszelf. Stel dat de eerste en de tweede knecht, die goed hun werk hebben gedaan, vervolgens alle talenten voor zichzelf hadden gehouden. Hoe zou de meester daarop hebben gereageerd? Misschien kun je van één talent twee of zelfs meer talenten genereren. Maar

Jij mag het beheren, in de wetenschap dat alles wat je hebt en krijgt, van God is

niet: *hoeveel* heb ik, maar: *wat* heb ik, en hoe kan ik binnen mijn vermogen dit inzetten? De meester vraagt niet iets onmogelijks van zijn knechten. De derde knecht hoefde echt niet van één talent tien talent te toveren. Voor ons is er de taak om in onze omgeving, waar we onze invloed kunnen uitoefenen, onze verantwoordelijkheid op te pakken. Wachten op Jezus' wederkomst is niet maar eindeloos niks doen en afwachten. Ben je betrouwbaar in wat God aan jou heeft toevertrouwd?

Doe het voor de eer van God!

In de gelijkenis komt naar voren dat de knechten alle talenten die ze hebben verdiend aan hun meester teruggeven. Er is niet één talent dat ze voor zichzelf houden. Ze kregen de talenten van de eigenaar om ze te beheren en daarna aan hem terug te geven. Is dat ook niet hoe God zijn schepping aan ons heeft toevertrouwd? Vaak denken wij dat wij de eigenaars zijn van alles wat we in de schepping zien, horen en ruiken. Niet alleen als het gaat om de natuur, maar ook om onze financiën, ons huis, de kinderen en ons werk. *Alle vruchten op de terreinen waarin we een rol hebben en verantwoordelijkheid dra-*

doe je het voor jezelf, dan is het maar de vraag in hoeverre je een betrouwbare dienaar bent. Dan ben je net zo slecht als de derde knecht die niets heeft uitgevoerd. Jij mag het *beheren*, in de wetenschap dat alles wat je hebt en krijgt, van God is. Ook je werk waar je hard voor hebt gevochten, je salaris waar je hard voor hebt gewerkt en je kinderen waar je zoveel aandacht aan hebt gegeven. Ze zijn het eigendom van God. Zo gaat dat in het koninkrijk van God. Hij is het begin en het einde van de talenten. Je krijgt het van Hem. Je mag het met vrijmoedigheid gebruiken en daar ook veel plezier in hebben, tot eer van Hem. ■

Geloof in de samenleving

In 2022 schreef Roxane van Iperen – bekend als auteur van *'t Hooge Nest* – een essay onder de titel *Eigen welzijn eerst*. Daarin beschrijft ze hoe, onder invloed van de ideologie van het neoliberalisme, saamhorigheid is vervangen door concurrentie. In september 2023 verscheen bij *De Correspondent* het boek *Voor ieder wat waars*, geschreven door filosoof en journalist Rob Wijnberg, met als ondertitel: *Hoe waarheid ons verdeelt en ons weer kan samenbrengen*. Het lijkt een oplossing te bieden voor het probleem dat Van Iperen signaleert. Want volgens de achterflap is het een hoopgevend verhaal over vooruitgang in de 21ste eeuw, dat in 'een samenleving waarin cynisme en wantrouwen hoogtij vieren' een verandering op gang kan brengen. 'Zonder twijfel het belangrijkste boek van het jaar', aldus schrijver en columnist Marcia Luyten in *De Volkskrant*.

COOPERATION

TEAMWORK

COLLABORATION

PARTNERSHIP

Gruciaal in dit boek is het woord *voortgang*. Maar wat hebben waarheid en voortgang met elkaar te maken? Volgens Wijnberg gaat het erom dat je *geloofd* in voortgang. Je houdt het voor 'waar' omdat je er vertrouwen in hebt. Waarheid is een 'maatschappelijke gemoedstoestand', aldus de auteur, die van invloed is op de tijdgeest en ook zelf weer door die tijdgeest wordt beïnvloed. Die waarheid is subjectief: een inspirerend verhaal dat pas 'waar' wordt (het 'werkt') als we erin geloven. Voortgang als 'waarheid' brengt mensen samen.

Moderne waarheid: hoop op een beter leven

Het geloof in voortgang kon, aldus Wijnberg, pas eind 17^e eeuw ontstaan, toen in West-Europa het tijdperk van de Verlichting en van de moderne wetenschap begon. In de Verlichting staat 'de mens' centraal, die zijn onmondigheid opgeeft en zijn *verstand* durft te gebruiken. Door dat verstand, de enige betrouwbare kennisbron, kan hij zelfstandig de waarheid ontdekken. Want in de moderne tijd wordt waarheid niet meer gezien als iets wat door openbaring uit een hogere werkelijkheid komt, maar als iets wat te vinden is in de fysieke werkelijkheid.

Samen met de resultaten van de natuurwetenschap – de ontdekking van de natuurwetten – vormde deze overtuiging de voedingsbodem voor het geloof dat de mens is opgenomen in een voortdurend proces van voortgang. Dit werd in die tijd, toen de meeste mensen een vrij kort en uitzichtloos leven hadden, een bron van hoop op een beter leven.

**Het geloof dat de mens
is opgenomen in een
voortdurend proces van
voortgang werd een
bron van hoop op een
beter leven**

Wetmatigheden

Het is duidelijk dat het voortgangsgeloof waar Wijnberg over schrijft alles verwacht van de mens, die dankzij wetenschappelijke ontdekkingen en politieke hervormingen zelf voor zo'n beter leven kan zorgen. In het gesecculariseerde mensbeeld van de Verlichtingsdenkers is de mens een volstrekt autonome (onafhankelijke) en vrije persoonlijkheid. De enige autoriteit die hij erkent is zijn rationele verstand. We noemen dat 'humanistisch denken', met de menselijke ratio als een soort afgod. Het heeft in de kerk geleid tot vrijzinnigheid, aanvankelijk vooral in de vorm van het deïsme. God werd gezien als de Schepper die de wereld had geschapen zoals een klokkenmaker een klok maakt; als de klok eenmaal op gang gebracht is, loopt deze verder 'vanzelf' vanwege de ingebouwde wetmatigheden, het mechaniek.

De Schotse filosoof Adam Smith (1723-1790), die beschouwd wordt als de vader van de economische wetenschap, was een aanhanger van dat deïsme. De wetmatigheden van de markt die hij beschreef, vatte hij op als natuurwetten en hij wilde die gebruiken om het welzijn van allen te bevorderen. Private zonden (eigenbelang) zouden dan via vrije concurrentie tot collectieve voordelen leiden. Hij verwachtte hierdoor een rechtvaardiger samenleving te bereiken.

In de loop van de 19^e eeuw werd duidelijk dat dit spaak liep. Er was aanvullend en corrigerend overheidsoptreden (sociale wetgeving) nodig om de industriële revolutie in goede banen te leiden. In Nederland begon dat met het *Kinderwetje van Van Houten* (1874), dat arbeid door kinderen onder de twaalf jaar verbood. In de 20^e eeuw werd de wetgeving steeds verder uitgebouwd. Na de Tweede Wereldoorlog mondde dat uit in een verzorgingsstaat, die ten slotte onbetaalbaar bleek.

Vrije markten

In de jaren '60 en '70 van de vorige eeuw sloeg de maatschappelijke gemoedstoestand in ons land om van (zelf)beheersing naar vrijheid. Na de wederopbouwfase met een straf geleide loonpolitiek, kwamen er forse looneisen en democratiseringseisen. De verzorgende overheid was niet langer de oplossing, maar was nu een probleem. Onze verzorgingsstaat moest gesaneerd worden. Daarom werd in 1982 een beleidsomslag aangekondigd die 'nieuwe zakelijkheid' werd genoemd. Voortaan zou de overheid bedrijfsmatig te werk gaan, met als kernwoorden deregulering en privatisering/verzelfstandiging.

In de woorden van Rob Wijnberg gaat het hier om een verbond tussen het kapitalisme en de nieuwe, postmoderne opvatting van waarheid als bevrijding – een verbond dat bekend is als neoliberalisme.

Het neoliberalisme ziet een vrije markt als dé voorwaarde voor een vrije samenleving, waarbij onderlinge concurrentie zorgt voor kostenbesparing. Maar anders dan bij het klassieke liberalisme gaat het daarbij niet om het collectieve welzijn maar om de zelfredzaamheid van het individu.

**Anders dan bij het
klassieke liberalisme
gaat het bij het
neoliberalisme niet
om het collectieve
welzijn maar om
de zelfredzaamheid
van het individu**

Deze nieuwe zakelijkheid kreeg brede steun en leek aanvankelijk ook succesvol. Ons land werd in rap tempo 'vereconomiseerd' tot een winkel met de mens als klant. Denk bijvoorbeeld aan de privatisering van het openbaar vervoer waarbij onrendabele buslijnen worden geschrapt.

De angst om te vallen

Onze overheid richt zich op het stimuleren en behouden van 'winnaars', in de hoop dat de rest van de samenleving hiervan meeprofiteert. Die hoop bleek ijdel. Het essay van Roxane van Iperen, met de kritische ondertitel *Hoe de middenklasse haar liberale waarden verloor*, laat zien wat er gebeurde toen de verzorgingsstaat – een vangnet van sociale zekerheid dat ervoor zorgde dat niemand tussen wal en schip viel – werd vervangen door de participatiesamenleving, met zelfredzame burgers en slechts een minimaal vangnet voor de kwetsbaarste groepen.

Burgers met een goede opleiding en een goed inkomen, maar zonder veel kapitaal achter de hand, zien de arbeidsmarkt veranderen door globalisering en arbeidsflexibilisering. Zij maken zich zorgen, niet alleen over hun eigen welvarende positie maar vooral over de toekomstige positie van hun kinderen. Daardoor werd deze middenklasse in de afgelopen jaren conservatiever, intoleranter en minder liberaal. Het optimistische, liberale geloof in de stuwende kracht van kansgelijkheid voor ieder individu en een perspectief van welvaartsverbetering, is van de vorige eeuw. In de economische ideologie telt nu alleen het eigenbelang. De middenklasse is op dit moment vooral gericht op zelfzorg, met aanzienlijk minder aandacht voor kwetsbare groepen. Eigen welzijn eerst!

Individuele ontplooiing

Vooruitgang is vandaag vooral een individueel emancipatie-ideaal: het individu moet zich los van alle verbanden maximaal kunnen ontplooiën.

Nog steeds wordt, in de denktraditie van het humanistisch denken, de mens gezien als bron van waarheid. Maar er is iets veranderd: volgens de postmodernisten is de werkelijkheid betekenisloos, en dus is de waarheid niet in die werkelijkheid te vinden. Daarom gaat het niet langer om het rationele denken, het verstand van de mens, maar om zijn *verbeelding*. Dankzij de verbeelding geeft iedereen zijn eigen betekenis (= interpretatie) aan een betekenisloze wereld. De waarheid wordt geprivatiseerd, zegt Rob Wijnberg. In het postmodernisme is de mens de autonome en vrije individuele mens: via mijn eigen interpretatie, mijn eigen waarheid, voel ik me bevrijd. Voor een samenleving als geheel valt weinig vooruitgang te verwachten. Twee wereldoorlogen, een nucleaire wapenwedloop en nu ook de – door onze westerse levensstijl veroorzaakte – klimaatcrisis hebben ons doen beseffen dat de jarenlang nagestreefde vooruitgang ook een *keerzijde* heeft. Naar 'grote

**Vooruitgang is vandaag
vooral een individueel
emancipatie-ideaal**

verhalen' wordt nu vooral cynisch en wantrouwend geluisterd. Alleen individuele ontplooiing is nog nastrevenswaardig.

Zo'n pessimistische houding wordt, volgens Wijnberg, mede gevoed door de nieuwsmedia: de nieuws waarde van wat allemaal niet deugt is veel groter dan de nieuws waarde van wat allemaal wel deugt en dus commercieel veel interessanter. Op deze manier krijgen mensen een verkeerd beeld van de werkelijkheid. En juist op dit punt zet hij vervolgens de 'aanval' in.

De meeste mensen deugen

Aansluitend bij het boek *De meeste mensen deugen* van zijn vriend Rutger Bregman – ik besprak dit boek in *Nader Bekeken* van mei 2021 (p. 190-193) – denkt ook Wijnberg dat de Verlichting helaas een verkeerde afslag heeft genomen door vast te houden aan het christelijke idee dat de mens van nature een zondaar is, die via zijn ratio zijn zondige natuur moet beteugelen. Ook het beeld van de evolutietheorie, dat natuurlijke selectie een gewelddadige strijd is (*survival of the fittest*), is inmiddels bijgesteld. Mensen konden overleven door in groepen te leven en elkaar te verzorgen als dat nodig was. 'De menselijke evolutie is het verhaal van een van de vriendelijkste diersoorten op aarde', schrijft Wijnberg. Een vriendelijkheid die je vandaag overal kunt zien. Weliswaar zijn mensen tot enorme verschrikkingen in staat (zoals de Holocaust), maar dat gebeurt pas wanneer (ze denken dat) er sprake is van een bedreiging van hun sociale groep, *niet* vanwege hun natuurlijke inborst. De vereconomisering van de samenleving heeft ons blind gemaakt voor alles wat mensen voortdurend onbaatzuchtig voor elkaar doen uit liefde en zorgzaamheid.

Ondanks de berichten over polarisatie is er volgens Wijnberg veel meer overeenstemming tussen mensen – de zwiigende meerderheid – dan wij denken. Zolang we maar niet terug willen naar de verzuiling: iedereen z'n eigen 'kerk' met bijbehorende media, scholen en markten.

Wijnbergs waarheid: samenwerking

Door alle nadruk op het 'ik' hebben we het 'wij' uit het oog verloren, zegt Wijnberg. Het wonder van samenwerking, zowel bij ruilhandel als in het delen van kennis en ideeën, wordt overstemd door de nadruk op concurrentie. En hier komt Wijnbergs nieuwe waarheid in beeld. Hij pleit voor een *nieuw*

Wijnberg pleit voor een nieuw vooruitgangsgeloof, met als sleutel tot succes ons vermogen om samen te werken

vooruitgangsgeloof, met als sleutel tot succes ons vermogen om samen te werken.

We krijgen een unieke kans door de huidige energietransitie. Onze verbrandingseconomie – het succesverhaal van de moderne tijd – die afhankelijk is van fossiele brandstof (kolen, gas en olie) moet zo snel mogelijk worden 'omgebouwd' tot een economie die loopt op duurzame energie, vooral energie uit zon en wind. De opwekking van deze groene energie gebeurt met technologieën die nu al minder kosten dan het winnen en verbranden van fossiele brandstoffen, en kan overal plaatsvinden. Er is samenwerking en kennisuitwisseling, ook over landsgrenzen heen. Als de prijs van energie uit zon en wind blijft dalen, wacht ons een 'gouden toekomst'. Wel zal er macht verschuiven van olie- en gasrijke staten naar mineraalrijke staten, zoals China en landen in Afrika. Tegelijk zullen er minder olie- en gasdollars naar terreurorganisaties gaan.

Rentmeester

Het bevorderen van samenwerking kan ik waarderen, maar Wijnberg baseert het op een optimistisch en niet-bijbels mensbeeld, waar we eerst zelf in moeten 'gelooven' om het 'waar' te maken. Typisch is dat via dit geloof alle hoop wordt gesteld op zoiets onzekers als rijkdom (zie 1 Tim. 6:17). Hoewel het nieuwe vooruitgangsgeloof van Wijnberg een duidelijke correctie op het neoliberalisme is, blijft het binnen de denktraditie van het liberaal-humanistisch denken als zodanig.

Ook het recente verkiezingsprogramma van de ChristenUnie, *Nieuwe verbondenheid*, stelt dat in plaats van te vertrouwen op concurrentie en markt moet worden ingezet op onderling vertrouwen en samenwerking. 'Er is een nieuwe verbondenheid nodig in de samenleving om de uitdagingen van onze tijd aan te gaan' (p. 6). Zo ook de boodschap uit haar verkiezingsflyer *Geloof in de samenleving* (een samenleving die zich niet

neerlegt bij armoede, waar je gewoon kunt rondkomen van je baan, met rust aan je keukentafel en in je huishoudboekje en waarin we elke dag bouwen aan zorgzame gemeenschappen). 'Ik geloof in zo'n samenleving. Ik geloof dat het kán. En ik geloof dat wij dat samen kunnen', aldus lijsttrekker Mirjam Bikker. Met alle respect voor de inbreng van de ChristenUnie, maar dat is sociaalliberaal jargon. Dat 'geloof in de samenleving' volgens de flyer ook betekent dat de ChristenUnie vanuit het geloof haar plek wil innemen in de samenleving, maakt het niet beter. De bewuste dubbelzinnigheid van het woord 'geloof' vind ik kwalijk. In het verkiezingsprogramma pleit de partij voor een duurzame rentmeestereconomie. Daarin herken ik haar christelijk-sociale denken. Een rentmeester beheert het bezit van een Ander en handelt – als hij of zij rechtvaardig is – volgens de instructies van zijn/haar Heer, de Opdrachtgever. In die instructies klinkt de hele Bijbel mee.

Gebed

Het CU-verkiezingsprogramma typeert deze duurzame rentmeestereconomie als 'een economie die dienstbaar wordt gemaakt aan sociale en ecologische doelen'. Die taak ligt niet alleen op het bordje van onze overheid. 'Dit werk moeten we samen doen, in verbondenheid' (p. 56). De ChristenUnie bepleit 'een gezamenlijke aanpak in de beste Nederlandse tradities van samenwerking' (p. 6). Maar positieve ervaringen uit onze nationale historie zijn geen garantie voor de toekomst. Daarom vraagt de ChristenUnie in haar verkiezingsflyer niet slechts om onze stem, maar ook om ons gebed. Gebed om wijsheid, leiding en Gods zegen in hun werk. Daar zie je het grote verschil met een vooruitgangsgeloof: we kunnen het niet zelf, in eigen kracht. Dat is nu politieke ootmoed: bid en werk! ■

**Daar zie je het grote
verschil met een
vooruitgangsgeloof:
we kunnen het niet
zelf, in eigen kracht.
Dat is nu politieke
ootmoed: bid en werk!**

DE KOP VAN DE SLANG

**'Nee, deze slang
is niet gevaarlijk'**

Na een verlof van drie weken in het meer bewoonde gedeelte van Irian Jaya, kwamen we weer terug in ons dorpje aan de rivier de Digul. De voedselvoorraad voor het volgende halfjaar hadden we bij ons. En zoals altijd stond bijna de hele bevolking aan de oever van de rivier om te zien wat er zoal uit het watervliegtuig van de MAF kwam. Op zo'n moment werden we weer met onze neus op het feit gedrukt dat we, ondanks het afzien van veel luxe, toch nog steeds veel meer hadden dan de mensen bij wie we woonden. En pijnlijk dat je dan juist een aantal van die 'arme' mensen nodig had om jouw dozen met blikjes vis, boter, kaas en hagelslag de modderige rivieroever op te sjouwen. Uiteraard tegen een gepaste 'beloning', maar toch gaf het zien van mannen die zwoegden met onze 'luxe' altijd een schurend gevoel. Dat was waarschijnlijk de reden waarom ik even later juist geen hulp van hen vroeg toen ik midden in onze woonkamer een slang van bijna een meter zag liggen. Ik sprong op een stoel, riep naar mijn vrouw een kapmes uit de schuur te halen en naar mij toe te gooien (ik wilde zelf de slang niet uit het oog verliezen). Gelukkig kon ik het kapmes opvangen zonder me te beze- ren. Met een welgemikte slag sloeg ik vervolgens de kop van de slang af.

Natuurlijk stonden er heel wat kinderen en volwassenen door de ramen te loeren om te zien wat die onhandige blanke man aan het doen was. Ik was intussen van de stoel afgekomen en keek met het nodige respect naar de slang die nog als een idioot lag te kronkelen, maar gelukkig wel zonder kop. Toen ik aan een van de toeschouwers vroeg of dit een gevaarlijke slang was, kreeg ik het geruststellende antwoord: 'Nee, deze

slang is niet gevaarlijk.' Geruststellend, maar tegelijk, ik geef het eerlijk toe, toch ook een beetje een teleurstelling. Het was natuurlijk veel stoerder geweest om te kunnen vertellen dat je vrouw en kinderen beschermd had tegen het venijn van een echte gifslang.

Toen een uurtje later de plaatselijke evangelist Petrus langskwam, hoefde ik hem niet te vertellen wat er gebeurd was. Zo'n verhaal gaat snel rond in een dorp van maar een paar honderd mensen. Petrus sprak ernstig dat we van geluk mochten spreken dat ik die slang had ontdekt en gedood. 'Maar', zo zei ik verwonderd, 'het was toch een ongevaarlijke slang?' 'Nee', zei hij, 'het was een heel erg gevaarlijke slang.' 'Hoe kan dat nu', vroeg ik. 'Toen ik aan de mensen die erbij waren vroeg of dit een gevaarlijke slang was, zeiden ze 'nee'. Petrus antwoordde: 'U vroeg niet of het een gevaarlijke slang was, maar of dit een gevaarlijke slang is. Op het moment dat u vroeg of deze slang (die daar zonder kop lag te spartelen) gevaarlijk is, vertelden de mensen u de waarheid. Die slang was inderdaad niet gevaarlijk meer. Maar toen z'n lichaam nog vastzat aan z'n kop was hij wel degelijk gevaarlijk.'

Ter overdenking: als deze slang inderdaad niet gevaarlijk was geweest, had ik dit verhaaltje nooit geschreven. Maar ook: als je spreekt over *de* slang, let dan op verleden en heden! ■

**‘ABSURD IDEE:
KERK HERVERKAVELEN’**

De CGK heeft een probleem. Ze hebben een tosti laten aanbranden: hoewel ze al jaren leven met verschillen, is het gesprek rondom vrouwelijke ambtsdragers nu totaal vastgelopen. Maar in plaats van de boel te luchten in het kleine kerkelijke hoekje van de CGK stelt Herman Selderhuis voor het hele grote huis van de gezamenlijke kerken af te breken. Uit de brokstukken kunnen we dan veilige nieuwe kerken bouwen, waar iedereen fijn eensgezind denkt, tenminste wat betreft de rol van de vrouw.

Aldus PKN-predikant Mark de Jager in een column in het Nederlands Dagblad.¹

D

e Jager is er duidelijk over: kerk herverkavelen is een absurd idee. En het is ook nog eens een breken met de apostolische lijn van de wereldkerk. Dat zou Selderhuis, hoogleraar kerkgeschiedenis, toch moeten weten. Je kunt niet zomaar even een nieuwe kerk stichten.

Meer dan een hype

Al een tijd staat het in de schijnwerper: 'herverkaveling' van kerken. Zowel de term als de zaak staan onder

kritiek, al doet niet ieder even laatdunkend als de ND-columnist. Zo vraagt Leendert Verheij (NGK) zich af hoe het pleidooi voor herverdeling zich verhoudt tot Paulus' oproep in 1 Korintiërs om verdeeldheid, partij-schappen en scheuringen te vermijden. Hij meent dat de weg van de liefde voortreffelijker is en wijst ook op Romeinen 14 en 15. Zijn remedie bestaat in minder kerkelijke overheersing: synodes moeten ervan weerhouden worden om onnodig dwingende meerderheidsbeslissingen op te leggen.² Vanaf de zijlijn verbaast de rooms-katholieke oud-professor Broesterhuizen (KU Leuven) zich over de hele

¹ ND, 20-10-2023, p.15.

² ND, 17-10-2023, p.14-15.

discussie. Hij hekelt het pragmatistische spreken over de kerk, die toch niet naar eigen believen kan worden opgericht of opgeheven? Ook vindt hij dat Paulus een veel te grote rol krijgt toebedeeld, met als gevolg *'het gehannes rond zwijgteksten en dergelijke'*.

De vraag komt kerkbreed op: waar moet ik zijn om het volle Evangelie te ontvangen?

Het moet vooral gaan om wat Jezus heeft gedaan en gezegd. We moeten ons niet beperken tot de Bijbel, maar ook rekenen met wat de Heer zelf als 'erfpaand' aan de apostelen en de kerk heeft toevertrouwd.³

Ds. Bert Loonstra (CGK) ziet in kerkelijke hervervorming een principiële trendbreuk: *'Wat je hier ook van kunt zeggen – dat het voor de hand ligt, dat het sympathiek is, dat het van een hoop sores verlost – niet dat het een gereformeerde manier van denken is'*.

Hij spreekt van een aantasting van *'het streven naar de vormgeving van die ene kerk die zich aan Christus onderwerpt. Daar past geen hervervorming, handje-klap, herverdeling of reorganisatie bij'*.

En: *'Door deze eigenmachtige keuze voor herverdeling in groepen wordt de onderlinge verdeeldheid geaccepteerd en de eenheid van de kerk gespiritualiseerd'*. Het brengt ons volgens hem bij de onzichtbare kerk.⁴

Het onderwerp verdient intussen alle aandacht. Voor velen gaat het hier over een existentiële aangelegenheid. Een bewijs daarvan levert ds. De Jager zelf in een volgende ND-column waarin hij hoog opgeeft van de PKN, maar tegelijk verzucht: *'Ik ken niemand die*

trots is op zijn PKN-lidmaatschap, en dat vind ik buitengewoon zorgwekkend'.⁵ Wat hem kennelijk ontgaat, is dat er een grote verlegenheid heerst rond het juiste adres van de kerk. De vraag komt kerkbreed op, in de crisissituatie in de CGK maar net zozeer door de

komst van de fusiekerk NGK: waar moet ik zijn om het volle Evangelie te ontvangen in plaats van weer de kans te lopen een voorganger aan te horen die de kerkdienst misbruikt voor eigen missie?⁶

De kerk: op toonhoogte

Het begint bij het besef dat we het over de kerk hebben, en dus niet over een menselijke organisatie of instelling. De kerk is de plaats waar het heilige gebeurt. Daar wordt het geloof in God Drie-enig gevoed en mogen we dat geloof belijden. Daar ontvangen we en delen we met elkaar. De kerk is zelf een geloofszaak: ik geloóf een heilige, algemene, christelijke kerk, de gemeenschap der heiligen.

De kerk begint en eindigt ook niet bij ons. Van het begin van de wereld tot aan het einde vergadert, beschermt en onderhoudt de Zoon van God zich een gemeente, waarvan ik in geloof lid mag zijn (Zondag 21 HC).

We moeten dus niet aards en eendimensionaal van deze kerkgemeenschap denken. Of erover spreken alsof wij haar eenvoudig door 'ruilverkaveling'

naar onze maatstaven kunnen herindelen. Ook als gereformeerden hun heil niet van de kerk zelf, maar alleen van de verkondigde Christus verwachten (art. 27 NGB), blijft de kerk wel zijn werk. En ook als het gereformeerde kerkrecht in de lijn van Calvijn een instrumentele visie hanteert ten aanzien van de ambten – zij zijn dienaren en geen bisschoppelijke stand –, moeten we niet de kerk zelf ontsokkelen of door ons spreken afbreuk doen aan haar intrinsieke betekenis. Als we de kerk hoog willen houden is het beter om termen als 'reorganiseren, verkavelen, herindelen, een flexibel kerkmodel als een IKEA-systeem', niet te gebruiken.

De kerk: waar of niet

Helaas kan de kerk door menselijk toedoen in verval raken. De belijdenis opent daarvoor onze ogen. Zij weet van een kerk 'die soms een tijdlang zeer klein en ogenschijnlijk verdwenen is'. En zij maakt onderscheid tussen de 'ware' en 'valse' kerk (art. 29 NGB). Bij jongere generaties in ex-vrijgemaakte kring zijn die laatste twee woorden vrijwel onbekend. Dat komt doordat zij bij de generaties daarboven onuitsprekbaar zijn geworden, als bijkans traumatische termen uit een afgesloten, maar onverwerkt 'absoluut' verleden. Ware en valse kerk? Hoe durf je het nog te noemen. Waarheid bestaat niet en valsheid is nog erger. K. Schilder werd al kort na de Vrijmaking geconfronteerd met eenzelfde onbegrip en schreef erover in De Reformatie: *'Vals klinkt zo – vâls, zo onbroederlijk, en aanmatigend. En, als je uitgaat van de pluriformiteit, wel, dan heb je toch geen récht meer, 'een andere kerk' vâls te noemen? Ze zijn dan*

misschien 'meer' of 'minder zuiver', al die kerken en instituten; de éne heeft meer dan de andere begrepen van de waarheid of ervan overgehouden. Maar 'vals' kan men toch niet meer zeggen?' Schilder legde uit dat waar en vals slaan op het instituut van de kerk, niet op de gelovigen. Het al dan niet voldoen aan de kenmerken van de kerk, dat maakt de kerk waar of wettig dan wel vals of onecht.⁷

Bij de kenmerken van hen die bij de kerk horen, de christenen, noemt artikel 29 NGB geen waar of vals. De gereformeerde belijdenis leert geen doperse kerk van louter volmaakte heiligen. Integendeel, ze spreekt van gelovigen met grote zwakheid. Maar ze verlangt tegelijk dat die als christusbelijders de zonde ontvluchten en de gerechtigheid najagen, in een dagelijkse en levenslange strijd. Niks kerkelijke comfortzone met voor elk wat wils.

De grens tussen waar en vals, tussen echt en fake, tussen smal en breed, ligt bij het antwoord op de vraag of Christus en zijn Woord het echt en alleen voor het zeggen hebben

Je moet dus horen bij de kerk die waar is, die zich daadwerkelijk wil houden aan de kenmerken die de belijdenis noemt. Die kerk heeft bestaansrecht en is een echte, wettige, legitieme kerkvergadering van gelovigen. Het is volgens Gods Woord je roeping om je daarbij te voegen. Het is zelfs zijn bevel (art. 28 NGB).

Je moet je daarentegen afzonderen van de kerk die die kenmerken veronachtzaamt, die zich (nog) wel kerk noemt

maar 'aan zichzelf en haar verordeningen meer gezag toeschrijft dan aan Gods Woord' en die 'zich niet aan het juk van Christus wil onderwerpen' (art. 29 NGB). Dat is een valse kerk, een menselijke samenkomst die de naam 'kerk' (= wat van de Heer is) verspeelt.

De grens

Aan zichzelf en eigen beslissingen meer gezag toeschrijven dan aan Gods Woord. Dat komt bij ons toch niet voor? De Bijbel gaat open, we horen over Jezus.

Ja, maar blijft dan staan wat we lezen? Krijgen we werkelijk te horen wat Christus zegt? Of is het onze eigen versie? De grens tussen waar en vals, tussen echt en fake, tussen smal en breed, ligt bij het antwoord op de

en om scheuringen te voorkomen? Zeker. Maar ook daarbij moet je wel onderscheiden waar het op aankomt. In 1 Korintiërs 1:10 e.v. roept hij op om scheuringen, tegenstellingen, onderlinge twisten, partijschappen, persoonsverheerlijking ('Ik ben van Apollos', etc.) te vermijden.⁸ Die uitingen van sympathie en antipathie verdienen afkeuring. Maar daar staan dan niet respect, tolerantie, 'geef elkaar de ruimte' tegenover. Die blijven immers op hetzelfde horizontale, menselijke niveau. De hoge inzet is, in sterke bewoordingen uitgedrukt, om één van geest te zijn (vs. 10a), samen optrekend in hetzelfde denken en dezelfde overtuiging (vs. 10b).

In 1 Korintiërs 11:18 worden dezelfde twisten opnieuw veroordeeld.⁹ Maar in vers 19 komt daar iets bij: dwalingen, afwijkingen van de leer, moeten wel aan het licht komen, zodat openbaar wordt wie er onder u betrouwbaar

3 ND, 24-10-2023, p.15.

4 <https://bertloonstra.nl/blog/kerkelijke-herverkaveling> (Blog 25-09-2023).

5 ND, 03-11-2023, p.15.

6 Een recent extreem voorbeeld is ds. Jos Douma die op zondag 12-11-2023 vanaf de NGK-kansel verkondigt waarom hij zijn mystieke binnenkamer verruilt voor deelname later die dag aan de Klimaatmars in Amsterdam. Zie ook zijn 'opinie' 'Waarom ik als dominee meeloop met de klimaatmars', ND, 10-11-2023, p.14-15.

7 *De Reformatie*, 13-05-1950 e.v. Opgenomen in K. Schilder, *Verzamelde werken. De Kerk. Deel III*, Oosterbaan & Le Cointre, Goes, 1965, p. 357v.

8 In het Grieks staan hier twee woorden: 'schismata' en 'erideis'. Latijnse vertaling: 'schismata' en 'contentiones'.

9 In het Grieks weer: 'schismata'. Latijnse vert. is nu: 'scissuras'.

Voor velen is de belijdenis niet meer de bindende norm, ze geeft hooguit een richting aan

zijn.¹⁰ Kerk-zijn is nooit onaangevochten. Dat leert de kerkgeschiedenis, maar het is ons hier al aangezegd in de Bijbel zelf. En het blijkt opnieuw in deze tijd waar in de nieuwe NGK de vrijzinnigheid openlijk wordt getoleerd, waar over het bijbelse onderscheid in verantwoordelijkheid tussen man en vrouw in de kerk een menselijk gelijkheidssjabloon wordt gelegd, waar weer de aloude dwaling opgeld doet dat de Bijbel niet Gods Woord is, maar naast Gods Woord ook mensenvoedwoord bevat, enz.¹¹

Ook wie Romeinen 14-15 in stelling brengt tegen de belijdenis van artikel 27-29 NGB tast mis. Het met elkaar (blijven) omgaan als sterken en zwakken, bij verschil van mening over wat je mag eten of over de feestdagen, gebeurt binnen de bandbreedte van het gezamenlijk beleden geloof. Van een heel andere orde is echter de vraag hoe om te gaan met wie zich in woord of daad onttrekken aan de zeggenschap van Christus en zijn Woord. Wie dat doen overschrijden immers de grens die Bijbel en belijdenis (art. 5 en 7 NGB) zelf ons stellen.

Voor velen is de belijdenis echter niet meer de bindende norm, ze geeft hooguit een richting aan. De drie kenmerken van de belijdenis (zuivere prediking, zuivere bediening van de sacramenten, handhaven van de tucht) functioneren niet meer als beslispunten. Daarop kun je elkaar dan ook niet meer aanspreken. Wat overblijft is een

individuele en subjectieve afweging. Het eigen kompas beslist. Wat is dit anders dan aan zichzelf en eigen beslissingen meer gezag toeschrijven?

Het Woord in geding

De GKv hebben vóór en ten behoeve van de fusie tot de nieuwe NGK alle ambten opengesteld voor vrouwen. Synodes-lang is geprobeerd daarvoor een bijbelse onderbouwing te leveren, met allerlei redeneringen. De einduitkomst was het aanvaarden van twee elkaar uitsluitende overtuigingen en praktijken: je kunt op grond van verantwoorde bijbeluitleg tegelijk voor of tegen zijn. Beide standpunten hebben een Schriftuurlijke basis en beide hebben hun volwaardige plaats in de kerken, aldus de GKv-synode Goes 2020. Natuurlijk is die volwaardige plaats voor beide lezingen er in de kerken helemaal niet. Je kunt niet vrouwen tegelijk wel en niet toelaten tot de ambten in de gemeenten. En voor afvaardigingen naar classis/regio en synode geldt hetzelfde. Het is ja of nee. Het is een aantasting van het materiële gezag van de Bijbel om aan de Bijbel twee tegengestelde visies op te dringen. De Bijbel is Gods Woord en ik weiger te geloven dat de Bijbel zichzelf tegenspreekt.

De CGK-synode van 2022 heeft niet voor zo'n bipolair besluit gekozen. Zij sprak uit dat er een doorgaande lijn in

de Schriften is dat man en vrouw in de gemeente een eigen positie hebben en dat er expliciete Schriftteksten zijn over de plaats van de vrouw in de nieuwtestamentische gemeente, waardoor er geen ruimte is voor openstelling van alle ambten voor de vrouw. Hier blijkt een fundamenteel andere houding in de omgang met de Bijbel. Maar ... tegelijk kan volgens deze synode ieder die op het punt van 'vrouw en ambt' een visie heeft die afwijkt van de synodale besluiten, zijn of haar plaats in de kerken voluit blijven innemen, al 'mag van hen verwacht worden dat zij zich voor de kerkelijke praktijk voegen naar de besluiten van de synode'.¹² De synode beroept zich enerzijds op de Schrift, maar wijkt anderzijds terug voor de consequentie om de daarvan afwijkende opvattingen als onscriptuurlijk aan te merken. Dit leert de Schrift, maar je hoeft het er niet mee eens te zijn. Deze tweeslachtigheid brengt niet samen tot een gemeenschappelijk gedragen overtuiging, maar loopt 'in de kerkelijke praktijk' uit op een moeras. Ook voor de CGK geldt immers: ja en nee gaan in de Bijbel en in de kerkelijke praktijk niet samen.

Kerken herverkavelen

Vanwaar het schamperen over 'hervervakeling' door ds. De Jager, terwijl de PKN in 2004 is ontstaan uit de hervervakeling van hervormden, gereformeerden en evangelisch-luthersens? Vanwaar het pleidooi van ds. Sinia, synodevoorzitter van de nieuwe NGK, om 'niet toe te geven aan zoiets als de hervervakeling van Gods kerk, die één zou moeten zijn', terwijl de fusiekerken NGK niet anders zijn dan de doorvoering van een centraal georkestreerde

herverkaveling?¹³ Waarom onderkennen de woordvoerders van PKN en NGK niet dat deze kerken allebei voortkomen uit kerkelijke herverkaveling?

Omdat zij een eigen definitie van de eenheid van de kerk hanteren. *‘Onze inzet is altijd gericht geweest op de eenheid van onze kerk in haar volle breedte, met al hun diversiteit, niet alleen met degenen die toch al op ons leken’*, zegt ds. Sinia. Herverkaveling staat voor hen dan ook gelijk aan groepsvorming. De Jager hekelt *‘veilige nieuwe kerken waar iedereen fijn eensgezind denkt, tenminste wat betreft de rol van de vrouw’*. En dr. Loonstra schrijft negatief over een *‘eigenmachtige keuze voor herverdeling in groepen’*.

Deze oppositie tegen herverkaveling komt dus voort uit een andere ecclesiologische agenda: een pluriforme kerkidee van ‘ruimdenkende’ mensen, die staan voor breedte (geen diepte!), die diversiteit, inclusiviteit, tolerantie en respect zien als het hoogste kerkelijke goed. Die platte kijk op de kerk als plaats voor een breed publiek is hun meetlat voor de anderen: dat zijn de particularisten die de ‘gezamenlijke kerken’ afbreken, die geen oog hebben voor de apostolische wereldkerk, laat

ander) af van de belijdenis van de kerk, die onderscheidt tussen de echte kerk van de Heer (*kuriakè*) en het labyrint dat mensen ervan maken; die oproept om de kerk te beoordelen naar haar eigen kenmerken, waar een breedte buiten de band met de Schrift niet toe behoort; en die ons dringend oproept om bij de echte kerk te blijven, het doolhof te ontvluchten en niet weg te zakken in het moeras. De beslissingslijn van de gereformeerde belijdenis is een andere dan de eigenmachtige scheidslijn van de aangehaalde kerkelijke voorgangers.

Kerkhervorming

Wie het Woord van God niet wil laten staan, maar er zijn eigen voorstelling van maakt, verdient geen navolging. En wie meent dat de Bijbel zichzelf kan tegenspreken, verdient geen geloof. Zo wordt openbaar wie betrouwbaar zijn en wie niet. En dat raakt het kerkelijk fundament.

Laten we het label ‘kerkelijke herverkaveling’ maar gewoon vervangen door ‘kerkhervorming’. Dat is de zaak waarom het draait. Wie het dool-

Absurd idee? Niet voor wie in de dwaasheid van de zuivere verkondiging gelooft. Voor ons allemaal geldt: word hervormd door de vernieuwing van uw denken¹⁴ en kom in beweging voor de hervorming van de kerk. ■

Deze oppositie tegen herverkaveling komt dus voort uit een pluriforme kerkidee van ‘ruimdenkende’ mensen

staan voor de nood van de wereld in deze tijd, maar zich als eensgezinden veilig wanen in hun eigen nieuwe bastion.

Hoe ver staat deze denkwijze (over zichzelf) en deze bejegening (van de

hof ontvlucht en de nieuwe eenheid zoekt met allen die oprecht en voluit Christus en zijn Woord erkennen en die zich daartoe ook steeds weer willen laten reformeren, staat in de traditie van de apostolische kerk.

10 In het Grieks: ‘haireseis’. Latijnse vert.: ‘haereses’, vgl. het Engelse woord ‘heresy’.

11 Zo bijvoorbeeld in het Gkv-synoderapport *Elkaar van harte dienen* (2020), p. 11 en 43.

12 GS-Besluiten, onderdeel C. Kerkelijke weg, besluit 5.

13 ND, 07-10-2023, p.6.

14 Vgl. Rom. 12:2 (NBG51): ‘En wordt niet gelijkvormig aan deze wereld, maar wordt hervormd door de vernieuwing van uw denken, opdat gij moogt erkennen wat de wil van God is, het goede, welgevallige en volkomene.’ In het Grieks staat er: ‘metamorfose’. Latijnse vert.: ‘reformare’.

**... bevolk
de aarde
en breng
haar
onder je
gezag ...**

(GENESIS 1:28)

Aan de mensen onderworpen

Het aantal mensen op aarde groeit in hoog tempo.

Overbevolking dreigt of is reeds een feit, op verschillende plaatsen. Het jaar 2023 was nog lang niet voorbij, of we hadden al opgemaakt wat de aarde in twaalf maanden kan voortbrengen. Wat moeten wij in onze situatie aan met een opdracht om de aarde te bevolken en onder ons gezag te brengen?

De aarde veroveren

Gods woorden tot de eerste mensen in Genesis 1:28 lijken ons een vrijbrief te geven om de wereldbevolking onbeperkt te laten doorgroeien. Blijft er dan niet steeds minder plaats over voor andere schepselen, zoals de dieren? Hebben we maar te aanvaarden dat er nog meer soorten uitsterven? Als wij heel de aarde onderwerpen aan ons gezag, is dan het risico niet levensgroot dat we haar leegplunderen?

God spreekt in Genesis 1:28 inderdaad over groei van de wereldbevolking. Zojuist heeft Hij de eerste mensen geschapen. Hij zegt tegen hen: 'Wees vruchtbaar en word talrijk'. Het is bepaald niet zijn bedoeling dat zij de enigen blijven, een man en een vrouw op één plekje op aarde. Hij wil juist dat er overal op aarde mensen te vinden zullen zijn. Verder wil Hij dat de mensen zich meester maken van de aarde, net zoals het volk Israël later het land van de Kanaä-

nieten zal veroveren en daar de macht overnemen. De Bijbel gebruikt daarvoor dezelfde uitdrukking als in Genesis 1:28, namelijk in Numeri 32:22,29, Jozua 18:1 en 1 Kronieken 22:18.

De verovering van de aarde door de mensen die God op het oog heeft, raakt zeker ook de dieren. Direct na 'bevolk de aarde en breng haar onder je gezag' vervolgt Hij met te zeggen: 'heers over de vissen van de zee, over de vogels van de hemel en over alle dieren die op de aarde rondkruipen'. Hij gebruikt in dat verband een ander woord dan dat waarmee normaliter het vreedzame bestuur van een koning over zijn eigen volk wordt aangeduid. Het met 'heers' vertaalde woord doet eerder denken aan de macht die een koning buiten de grenzen van zijn eigen land uitoefent over andere volken dan het zijne (zo bijvoorbeeld in Ez. 29:15). Als de mensen zo'n soort zeggenschap over de dieren krijgen, zullen zij zich dan niet vrij voelen om met hen te doen en te laten wat zij willen?

Het gaat in de eerste plaats om **zegen, die God aan de mensen meegeeft**

Onderwerping als zegen

De uitspraak 'bevolk de aarde en breng haar onder je gezag' komt over als een opdracht of een bevel. Toch is dat niet hetgeen waarop hier de meeste nadruk valt. Het gaat in de eerste plaats om zegen, die God aan de mensen meegeeft. Genesis 1:28 begint immers met te vermelden dat God de mensen zegende. In het kader van die zegen zegt Hij tegen hen: 'wees vruchtbaar en word talrijk, bevolk de aarde' enzovoort.

Hij gebruikt daarbij inderdaad werkwoorden in de gebiedende wijs. Dat is namelijk in de Hebreeuwse taal van het Oude Testament heel gebruikelijk. Je vindt het bijvoorbeeld ook in de zegenwoorden die Rebekka's familieleden uitspreken wanneer zij op het punt staat met Abrahams knecht af te reizen naar haar aanstaande man, Isaak. Dan zeggen haar broer Laban en de anderen tegen haar: 'Zuster van ons, word tot duizenden van tienduizenden' (Gen. 24:60, HSV). Dat is niet zozeer een opdracht, in de trant van: denk erom dat je zorgt dat je zoveel mogelijk kinderen krijgt! Het is een wens, een verlangen: wij wensen je toe dat je mag uitgroeien tot een groot volk!

Als iemand in het Hebreeuws een gebiedende wijs gebruikt, drukt dat uit wat hij of zij wil dat met de aangesprokene gebeurt of door de aangesprokene gedaan zal worden. Dat gebeurt trouwens

ook in het Grieks van het Nieuwe Testament. 'Geef ons heden ons dagelijks brood' bevat een werkwoordsvorm in de gebiedende wijs. Maar daarom is het nog geen bevel dat wij aan God geven. Het werkwoord in de gebiedende wijs verwoordt niet wat wij God opdragen, maar wat wij in alle nederigheid van Hem verlangen.

Gezag uitoefenen als beeld

Gods uitspraak 'bevolk de aarde en breng haar onder je gezag' verwoordt dus vooral de prachtige positie die Hij de mensen heeft toegedacht. Hij verklaart zich bereid hun die te geven, door de kracht van zijn zegen.

Natuurlijk houdt dit ook in, dat de mensen zelf in actie moeten komen. Vruchtbaar zijn en talrijk worden vereist

dat mensen seksuele gemeenschap met elkaar beoefenen. De aarde komt alleen onder het gezag van de mensen, als zij niet allemaal op één plekje blijven. Zij moeten de wereld in, om zich hier en daar en overal te vestigen. Zij moeten de heerschappij over de dieren ook metterdaad gaan uitoefenen. Ook al krijgt dit niet de meeste nadruk in Genesis 1:28, het vloeit er wel uit voort.

Brengt dit de mens dan niet in verleiding om de dieren te onderdrukken en de wereld uit te buiten? Dat gebeurt niet zolang de mensen blijven zoals zij geschapen zijn: als Gods evenbeeld (Genesis 1:26-27). Als een koning in het oude Nabije Oosten ergens een beeld van zichzelf liet plaatsen, gaf hij daarmee te kennen op die plaats de baas te zijn. Als beeld van God stellen de mensen de heerschappij van de hemelse God present op aarde. Zij zijn bewijzen en instrumenten van zijn macht.

Als zij zich echt als zodanig gedragen, zullen ze altijd erkennen dat de aarde allereerst aan Hem toebehoort, en niet aan hen. Zij zullen zich bij de uitoefening van de hun toevertrouwde macht laten leiden door zijn wil. Wat dat precies inhoudt, daarover zegt God niet zoveel in Genesis 1. Verderop in de

Als beeld van God stellen de mensen de heerschappij van de hemelse God present op aarde. **Zij zijn bewijzen en instrumenten van zijn macht**

Bijbel is daar meer over te vinden. Heel sprekend is bijvoorbeeld de instelling van het sabbatsjaar, in Exodus 23 en Leviticus 25 en 26.

Eens in de zeven jaar moesten de boeren in Israël hun land rust gunnen. Daarop had het land evenzeer recht als de slaven en slavinnen het recht hadden om één op de zeven dagen vrij te zijn van hun verplichtingen. De Israëlieten weigerden echter dat recht van het land te respecteren. Daarom vergoedde de HEER aan het land de misgelopen sabbatsjaren door de Israëlieten zeventig jaar lang van hun grond te verdrijven (zie 2 Kron. 36:21). Zo wezenlijk was voor Hem de rust waarop het land recht had.

Israëlieten die Gods evenbeeld vertoonden zagen er dus van af om koste wat het kost alles uit hun land te halen. Zij leefden in het vertrouwen dat God wel voor hen zou zorgen, ook als zij een heel jaar lang niets deden om hun grond iets te laten opbrengen.

Eigenlijk is er maar één Israëliet geweest die consequent altijd leefde en handelde als Gods evenbeeld: Jezus Christus. Hij gebruikte zijn macht niet om zichzelf te verrijken. Hij heerste door te dienen. Hij zag zelfs af van het huwelijksleven, maar kreeg toch een geestelijk nageslacht dat overal op aarde te vinden is. En Hij ontving van zijn hemelse Vader alle macht in hemel en op aarde als beloning.

Ontspannen dienst

Wie als Gods evenbeeld met de aarde wil omgaan, heeft nu Jezus Christus als voorbeeld om zich aan te oriënteren. Dat levert niet direct precieze aanwijzingen op ten aanzien van de vragen

die momenteel spelen. Zoals: wat is een verantwoorde maat voor de groei van de wereldbevolking? Hoever mogen we gaan in het gebruiken of opmaken van de natuurlijke hulpbronnen? Anders gezegd: hoe dient het bevolken van de aarde en haar onderwerping aan ons gezag in onze tijd concreet vorm te krijgen?

We vinden daarvoor geen precieze aanwijzingen in de Bijbel. We leren wel een houding waarin we deze vragen onder ogen kunnen zien en met elkaar bespreken. Het is de houding van respect voor al het moois dat God gemaakt heeft. De houding van niet al het mogelijke willen krijgen, maar tevreden te zijn met wat nodig is om te dienen.

wij mensen eens onze prachtige positie in Gods schepping zullen innemen. Hij zal zorgen dat het ooit zover komt. Dat maakt ons niet zorgeloos of roekeloos. Wel ontspannen, zelfs in het volste besef van onze verantwoordelijkheid. ■

Wie als Gods evenbeeld met de aarde wil omgaan, heeft nu Jezus Christus als voorbeeld om zich aan te oriënteren

Daarmee hebben we niet de garantie in handen dat wij Gods prachtige bedoeling van het begin alsnog kunnen verwezenlijken. De aarde zal hoe dan ook door het vuur van Gods gericht heen moeten.

Toch blijven Gods zegenwoorden van Genesis 1:28 hun waarde behouden. Adam en Eva mochten zich erdoor laten bemoedigen, toen ze met hun tweeën in Gods immense schepping stonden. Wij mogen ons erdoor laten bemoedigen dat God die woorden nooit heeft teruggenomen. Het blijft zijn doel dat

De Christus in de tijd tussen hemelvaart en wederkomst

Jan Joest van Kalkar, *Hemelvaart*

*... opgevaren naar
de hemel, en zit aan
de rechterhand van
God, de almachtige
Vader*

Het zesde artikel van
het Apostolicum in de 21e eeuw

We spreken vaak over de lijdende Christus en over onze opgestane Heer. Maar hoe vaak spreken we over de opgevaren Christus die in de hemel voor ons bezig is? Het lijkt wel alsof we vandaag geen antenne hebben voor de boodschap die van Jezus' hemelvaart uitgaat. Professor H.M. Kuitert schreef: 'De Hemelvaartsdag behoort sinds jaar en dag tot de christelijke feestdagen, maar wat er van over is, is een vrije dag, meer niet. Daaruit blijkt dat de christelijke wereld met de Hemelvaart van Jezus Christus niet veel weet te beginnen'.¹

Kuitert is zelf daarover niet erg verontrust. Hij zegt: 'Dat is niet verwonderlijk, de Hemelvaart is een ondergeschikt thema'.

'Een logische legende'

Een opmerkelijke duiding. Want in de Bijbel is Jezus' hemelvaart helemaal geen ondergeschikt thema. Maar Kuitert zegt dit omdat hij het verhaal van Jezus' hemelvaart beschouwt als een midrasj: 'een verhaal, dat niet verteld wordt omdat het waar gebeurd is, – dat is het niet – maar omdat het past in de lijn van de persoon over wie het gaat'. Kuitert noemt het een 'logische legende': een verhaal dat een hiaat moet

1 Zie H.M. Kuitert, *Het algemeen betwijfeld christelijk geloof. Een herziening*, Ten Have, Baarn, 7e druk, 1992, p. 169-171.

2 R.H. Bremmer, *52 open vensters - 52 catechismuspreken*, Uitg. Kerkenraad Gereformeerde Kerk te Enschede-Oost-1991, Technische realisatie: Vijlbrief/Haarlem, p. 163. (2e ongewijzigde herdruk in 1991, reprint in 2017).

opvullen tussen wat de Bijbel zegt over de vernederde Jezus én wat de Bijbel zegt over de machtspositie die Hij bekleedt doordat God Hem alle macht gaf in hemel en op aarde. Daarom zou

Hem bij wijze van spreken thuis. En in de tweede plaats: het gebeurde voor de ogen van zijn discipelen. Terwijl zij het zagen, schreef Lucas. De kerk van God heeft in het hemelvaartsevangelie

Er waren ooggetuigen die het de gemeente van alle tijden waarheidsgetrouw bericht hebben

de Bijbel Jezus' hemelvaart voorstellen als een mirakel: "Op een lichte wolkenwagen, werd de Heer van d' aard gedragen, vaart Hij op naar 's hemels troon." Het is de invulling van een hiaat door middel van een verhaal.'

beslist niet met een sprookje te doen. Nee, er waren ooggetuigen die het de gemeente van alle tijden waarheidsgetrouw bericht hebben.'

De mens van deze tijd

Geen sprookje

De belijdenis van de Gereformeerde Kerken, waartoe hoogleraar Kuitert in 1992 behoorde, spreekt een andere taal. Zo belijdt Zondag 18 van de Heidelbergse Catechismus: *'Dat Christus voor de ogen van zijn discipelen van de aarde naar de hemel is opgenomen en daar ons ten goede is, totdat Hij terugkomt om te oordelen de levenden en de doden.'*

R.H. Bremmer schrijft hierover in zijn prekenbundel *52 open vensters* (1991): 'Op twee punten in dit evangelie legt uw belijdenis krachtige nadruk en haalt die naar voren. Onze Heiland werd opgenomen van de aarde naar de hemel, zegt antwoord 46, voor de ogen van zijn discipelen. In de eerste plaats was hier een actie van de Vader. Die nam de Heiland op. Die haalde

Bremmer was met de uitgave van zijn preek bij de tijd. Een jaar voordat Kuitert in zijn boek de hemelvaart een mirakel noemde schreef hij: 'Er zijn heel wat theologen die beweren dat dit evangelie niet meer aanvaardbaar is voor de mens van deze tijd. Zijn wereldbeeld kent geen hemel en geen hel meer. Dat rekent alleen met de dingen die je wetenschappelijk kunt waarnemen. Ook het evangelie van de hemelvaart van de Heiland zou ontmythologiseerd moeten worden. Dat wil zeggen: het zou in dit mythische verhaal alleen gaan om de boodschap dat God ons in Christus nabij is. Maar Christus werkelijk ten hemel opgevaren? Stel je voor! Het is een verouderd sprookje. Daar kunnen we de mens van deze tijd niet meer mee aan boord komen.'²

Jezus' hemelvaart doet als

heilsfeit in betekenis niet onder

voor Jezus' sterven en opstanding

'De macht van het Woord'

Kuitert hoort duidelijk bij de theologen die Bremmer bedoelt. Het bijzondere bij hem is dat hij de hemelvaart als 'logische legende' verbindt met de gedachte dat Jezus – als Woord dat bevrijdt – alle macht heeft in hemel en op aarde. Dat is volgens hem niet de macht van de 'pantokrator' (de allesbeheerser), waarmee een heerser zijn vijanden vermorzelt onder zijn voeten: '... ik (...) denk dan eerder: het is de macht van het Woord.' En hij voegt hieraan toe: 'Het Woord laat vrij, een kerk met het Woord kan nooit een dwingelandij worden, blijft te allen tijde dienaar van het Woord. Maar het Woord heeft wel macht over de mensen. De christelijke traditie gelooft dat Jezus als het Woord dat verkondigd wordt, alle macht heeft in de hemel en op aarde. Het maakt vrij maar laat ook vrij.'

Uit de hemel getrokken

Dit doet denken aan de woorden die Jezus bij zijn hemelvaart uitsprak: 'Mij is alle macht gegeven in de hemel en op de aarde' (Mat. 28:18). Maar bij Kuitert is sprake van een soort vergeestelijking. Want hij zegt niet: Jezus, *het mensgeworden Woord* van God, heeft alle macht in hemel en op aarde, maar: Jezus, als *het Woord dat gepredikt wordt*, maakt mensen vrij en laat mensen ook vrij. Lichamelijk is Jezus vervluchtigd. In feite trekt Kuitert daarmee Jezus uit de hemel. En dan is het begrijpelijk dat hij Jezus' hemelvaart een ondergeschikt thema noemt en de betekenis ervan relativeert. Maar als Jezus' hemelvaart ons één ding te zeggen heeft, dan is het juist dat het mensgeworden Woord *wer-*

kelijk ten hemel is opgevaren en daar aan Gods rechterhand heeft plaatsgenomen. Niet dat ons verstand dit begrijpt. Jezus' hemelvaart behoort bij de geloofsartikelen van de kerk.

De Priester-Koning is in functie – voor ons

De hemelvaart is Jezus' troonsbestijging. Zijn zitten aan de rechterhand van God doet ons weten dat Hij in de hemel niet in ruste is, maar in functie. Dag en nacht is Hij voor ons bezig: als *Koning* die als Hoofd van zijn kerk zo regeert dat Hij alle dingen voor ons doet meewerken ten goede. En als *Priester* die onze goddelijke voorspraak is bij de Vader en met onze menselijke zwakheden van binnenuit bekend is. Dit *actueel* bezig-zijn van Christus als Priester-Koning staat vandaag niet in de schijnwerpers. De aandacht is vaak meer gericht op de toekomst: op Jezus' wederkomst en op het volkomen herstel van alle dingen. Dat komt wellicht door chiliastische gevoelens over het 1000-jarige messiaanse rijk, die ertoe leiden dat Christus' koningschap gezien wordt als iets van de toekomst.³ Ook eenzijdige kennisname van joodse bronnen, die melding maken van oudtestamentische hemelvaartsverhalen, kan aanleiding zijn om Jezus' zitten aan Gods rechterhand enkel te betrekken op de zekerheid van Jezus' wederkomst.

Nu mag het duidelijk zijn dat Jezus' wederkomst deel uitmaakt van wat de Bijbel heeft geopenbaard over zijn hemelvaart.⁴ Denk aan wat de enge-

len tegen de apostelen zeiden nadat Jezus voor hun ogen ten hemel was gevaren (Hand. 1:11), en aan wat de Here Jezus zelf heeft gezegd (Mat. 24:30 en Luc. 21:27). Maar behalve de zekerheid over zijn wederkomst hebben we ook een levendig besef nodig van Christus' aanwezigheid *nu* in de hemel en van de uitoefening *nu* van zijn koning- en priesterschap. De apostel Paulus moedigt ons dan ook niet alleen aan om uit te zien naar de *toekomst* van de Messias ('Maranata', 1 Kor. 16:22), maar ook om naar *boven* te kijken, waar de Mensenzoon is: '... streef dan naar wat boven is, waar Christus zit aan de rechterhand van God' (Kol 3:1).

De mens-geworden Zoon is in de hemel – voor ons

Jezus' hemelvaart is in de Bijbel bepaald geen ondergeschikt thema. Het wordt vaak als *feit* genoemd. En als *heilsfeit* doet het in betekenis niet onder voor Jezus' sterven en opstanding. Dat blijkt wel uit Romeinen 8:34: 'Christus Jezus, die gestorven is, meer nog, die is opgewekt, zit aan de rechterhand van God en pleit voor ons'. En uit Efeziërs 2:6: 'Hij heeft ons samen met hem (...) uit de dood opgewekt (...) en ons een plaats gegeven in de hemelsferen, in Christus Jezus'.

De Christusregering *nu* en Christus' voorspraak *nu* zijn van groot belang voor onze positie als christenen hier en nu. Toen Hij uit de hemel neerdaalde werd Hij – Gods Zoon – mensenzoon, opdat wij – mensen – kinderen van God zouden worden. In zijn komst,

zijn lijden, zijn sterven en opstanding realiseerde Hij de verwerving van ons heil. In zijn terugkeer naar de hemel als mens-geworden Zoon van God garandeert Hij ons de toepassing (uitdeling) van het heil. De betekenis van de *opgevangen* Christus voor ons in de hemel kan daarom niet te veel benadrukt worden.

Gemeenschap met Christus in de hemel

En nu is het belangrijk om metterdaad de gemeenschap te beoefenen met Christus die in de hemel *boven* is. We zagen dat Kuitert Christus uit de hemel trok, Hem naar beneden haalde. Van een neerwaartse beweging is eveneens sprake in de rooms-katholieke mis, waar Jezus door de woorden die de priester uitsprekt lichamenlijk aanwezig zou zijn in het brood en de wijn. Ook volgens de lutherse opvatting moet Christus gezocht worden in en onder de tekenen van brood en wijn. Bij elk van deze bewegingen is het antwoord op de vraag waar wij vandaag Jezus Christus moeten zoeken: hier beneden. De Bijbel wil daar niet van weten. Paulus houdt ons voor: 'Streef dan naar wat *boven* is, waar Christus zit aan de rechterhand van God' (Kol. 3:1).

Door Christus gemeenschap met God

Het is geen wonder dat de apostel Paulus in de brief aan de Kolossenzen de aandacht vestigt op de lichamenlijke aanwezigheid van Christus in de hemel. In Kolosse waren (gnostische) filosofen (Kol. 2:8) die het echte leven niet in Christus Jezus, echt God en echt

mens, konden vinden. Voor hen was het lichaam van Christus het struikelblok. Ze konden het niet rijmen met hun 'vrome' voorstelling van het 'goddelijke'. Daartegenover verzekert Paulus zijn lezers dat heel de volheid van God in Christus lichamenlijk woont (Kol. 1:19). Christus keert zich in zijn werk tegen de zonde, niet tegen de scheppingswerken van zijn Vader. Hij heeft zijn lichaam dan ook niet op aarde achtergelaten toen Hij opvoer naar de hemel. Het grote wonder van het evangelie is juist dat wij, wanneer we deelhebben aan Christus die met zijn lichaam boven is, in Hem weer de volle gemeenschap met God kunnen genieten. Dat kan alleen door Hem, onze Immanuel, echt God en echt mens in één Persoon.

Strijd en vreugde

Jezus voer op naar de hemel met het doel om ons tot zich te trekken in de hemel. Wij moeten niet Jezus naar beneden willen trekken, maar wij moeten ons hart naar *boven* opheffen!⁵ Maar de verheffing van onze harten *hemelwaarts* roept felle weerstand op bij onze 'oude mens' (zie Kol. 3:5-17). Wellicht is dat de diepste reden dat Hemelvaartsdag het stiefkindje is onder de viering van de heilsfeiten! Want de geloofsbeoefening met Christus *boven* gaat gepaard met de doding van de begeerten van onze oude mens *hier beneden*, inclusief alle smaad, spot en vervolging die daarbij komt. Dat is het juk dat Jezus de oude mens oplegt (Mat. 11:2-30).

Paulus ontkent de moeite ervan niet, maar zijn antwoord is: waar let u op? U die in Christus gelooft en gedoopt bent, 'u bent immers gestorven, en uw leven ligt met Christus verborgen in God' (Kol. 3:3). Let op uw bevoor-

rechting: u bent gereinigd van de zonden door Christus' bloed en verlost door Christus' Geest van de macht van de zonde en van de wereld.

Héél ons heil is in Christus gewaarborgd: de verwerving ervan door Hem aan het kruis én de toepassing ervan door zijn hemelvaart. O, 'wanneer wij ons maar zouden verheugen dat ons geweten (van zonden) gereinigd is door Christus en wij vrede met God hebben, dán zou dat juk van de oude Adam ons geen pijn doen en ons niet zo zwaar schijnen te zijn.'⁶ Juist de geloofsgemeenschap met de opgevangen Christus geeft ons hierbeneden de grootste vreugde! Daarom: *sursum corda*, de harten omhoog! ■

3 J. Kamphuis wijst daarop in zijn artikel 'Overwegingen bij de slag bij Mohács, 29 augustus 1526', in: *Een uitgemaakte zaak*, Van den Berg, Kampen, 1987. In noot 18, p. 37 schrijft hij, dat Hand. 3:21 ('Hem moet de hemel opnemen') 'een krachtig getuigenis is tegen alle chiliastische dromerij!' Want het gaat in deze tekst 'niet allereerst (...) over de hemelvaart (één feit uit het verleden) maar over het zitten aan de rechterhand van God in zijn troon. Dat is tegenwoordige tijd. De hemel moet de residentie van de Christus zijn. Zo is het Gods raad en welbehagen. Zo is het ook naar zijn raadsplan: er moet nú een universeel regeringscentrum zijn: dat is boven, waar alle draden van de geschiedenis samenkomen en in de handen van de éne Middelaar Gods en der mensen, de mens Jezus Christus, zijn gelegd.'

4 Zie hierover het lemma 'Hemelvaart, ten hemel varen, opgenomen worden', p. 272-278 in *Woordenboek voor bijbellezers*, red. dr. A. Noordegraaf, prof. dr. G. Kwakkel, dr. S. Paas, prof. dr. H.G.L. Peels, dr. A.W. Zwiep, Boekencentrum, Zoetermeer, 2005. En: <https://www.theologie.nl/artikelen/hemelvaart-ten-hemel-varen-opgenomen-words/>

5 Meer hierover: Eugene Viljoen, 'Waar Christus is', in: *Nader Bekeken*, jrg, 25 nr. 2, febr. 2018, p.38-40.

6 Maarten Luther, *Vertroost elkaar met deze woorden. Dagboek over belofte en troost*, Den Hertog, Houten, p. 27.

EMDEN EN HET KERKRECHT

Emden, eind 16e eeuw

Vast en vluchtig. Dat is de – wat prikkelende – titel van een bundel over kerkrecht in de traditie van Emden 1571. Met ‘Emden 1571’ wordt de synode bedoeld die ruim 450 jaar geleden in die stad werd gehouden en die algemeen als grondlegend voor de Nederlandse gereformeerde kerken wordt beschouwd. De titel geeft aan dat veel van de besluiten die daar genomen werden een stevig stempel hebben gedrukt op latere acta en kerkorden in de Noordelijke Nederlanden, terwijl andere slechts een tijdelijke betekenis hadden.

In de inleiding geeft Klaas-Willem de Jong, universitair docent kerkrecht aan de PThU, een schets van de synode-acta en de doorwerking ervan. Daarbij heeft hij speciale aandacht voor twee dingen: de anti-hiërarchische inzet: ‘Gheen kercke, gheen dyener des worts (...) sal heerschappie d’een over d’ander voeren (...)’, en de toenemende invloed van de overheid op de kerken. Omdat kerkordes en hun toepassing voortdurend in ontwikkeling zijn (het element ‘vluchtig’) introduceert hij dit boek met negen bijdragen als een nieuwe stap in de ontvangst van de synode van Emden.

Geschiedschrijving

Onder het kopje ‘Vierhonderdvijftig jaar Synode van Emden’ tekent Leon van den Broeke, hoogleraar kerkrecht aan Theologische Universiteit te Kampen-Utrecht, hoe de geschiedschrijving in de afgelopen 450 jaar omging met de synode van Emden. In chronologische volgorde vertelt hij van een aantal herdenkingen. Hij sluit af met een evaluatie van deze ‘herinneringscultuur’. De synode van Emden zou gaan fungeren als de moeder van alle synodes die zouden volgen, in de zestiende en vroeg-zeventiende eeuw en tot op de huidige dag.

Vroomheid

Willem op ’t Hof, emeritus (bijzonder) hoogleraar aan de VU in de geschiedenis van het gereformeerd piëtisme, schrijft over een niet direct voor de hand liggend thema: kerkorde en vroomheid. Hij doet dat aan de hand van het boek *De verdediging van het gereformeerde kerkmodel* van de Franse predikant Chandieu (1534-1591), dat onlangs verscheen in een vertaling van Herman Speelman. Vaak meent men dat er een tegenstelling is tussen kerkorde (kerkrechtelijke bepalingen) en vroomheid (verborgen omgang met God en praktijk van de godzaligheid), maar Chandieu zag een nauw verband. Het eerste doel van een kerkenraad, en ook van de Reformatie en de kerkorde, is immers godsvrucht of vroomheid. Op ’t Hof ziet een ontwikkelingslijn lopen van Calvijn via Chandieu naar de Nadere Reformatie.

De geschiedenis van de relatie tussen kerkorde en vroomheid, vanaf eind zestiende eeuw tot op heden, is vervolgens het veld van onderzoek van Pieter van den Boogaard,

gemeentepredikant in de HHK, en Jan van de Kamp, universitair hoofddocent Kerkgeschiedenis aan het Hersteld Hervormd Seminarie. Hun conclusie is dat kerkorden, ook al noemen ze vroomheid niet, wel degelijk vroomheidsidealen weerspiegelen. Ik geef twee voorbeelden door: Het Algemeen Reglement van 1816 spreekt over ‘bevordering van ‘godsdiens en christelijke zeden’, en de kerkorde van de Hervormde Kerk van 1951 geeft aandacht aan vroomheidsaspecten zoals het lezen van het Woord, gebed, gezang, huisgodsdienst en voorbereiding op de viering van het avondmaal. Zonder iets af te willen doen aan dit opstel – elk opstel kent nu eenmaal een grens – komt wel de vraag op: hoe staat het eigenlijk in de NGK met dit thema ‘kerkorde en vroomheid’? Het lijkt me de moeite waard om eens nader te bekijken wat er in de kerkorde staat over opvoeding en onderwijs, geloofsleven en toerusting en samenleven in de gemeente en wat dat in de praktijk betekent. Zie bijvoorbeeld de artikelen C47, C48 en C49 in de kerkorde 2020 van de GKv. Ook in de kerkorde van de NGK 2023 staat een artikel dat het thema vroomheid aansnijdt: de leden van de gemeente ontmoeten elkaar naast de kerkdienst in andere verbanden, om elkaar op te bouwen in het geloof (C2.1).

Kerkelijke tucht

De volgende twee bijdragen gaan over de kerkelijke tucht.

Leon van den Broeke zoomt in op een casus over een lid dat ‘tot den wederdoop was gevallen’ en laat zien dat de kerkelijke tucht niet alleen over geloofsleer gaat, maar ook over het leven, over grote en kleine zonden. Hij signaleert een kloof in beleving tussen toen

en nu, ruim vierhonderd jaar later. In 'moderne gereformeerde dogmatieken' heeft tucht, als derde kenmerk van de kerk, geen plaats meer. Tucht heeft in de kerk een imago-probleem gekregen. En dat terwijl in de samenleving voor allerlei beroepsgroepen juist uitgebreide klacht- en tuchtregelingen zijn opgesteld, en organisaties protocollen kregen inzake seksueel misbruik. Dat stelt indringende vragen aan het kerkelijk tuchtrecht. De integriteit van de kerk is in geding en haar identiteit staat op het spel. Als een kerk de tucht zelf excommuniceert, doet ze zichzelf tekort.

Van Hans Schaeffer, hoogleraar praktische theologie aan de TU Kampen-Utrecht is de bijdrage: 'Wat is er met de kerkelijke tucht gebeurd? Een onderzoek naar de praktijk van de kerkelijke tucht in de Gereformeerde Kerken (vrijgemaakt)'. Op een inzichtgevende wijze schetst hij eerst hoe in de normatieve theologie over de tucht werd geschreven, onder andere door mannen als Harm Bouwman (auteur van een standaardwerk over kerkrecht) en Jaap Kamphuis. Vroeger stond tucht met betrekking tot leerkwesties sterk op de voorgrond, om de gereformeerde identiteit van de kerk te behouden. Nu is er meer ruimte voor verschillende meningen, zelfs in leerkwesties (hoewel Schaeffer meent dat er nog een sterke consensus bestaat over belangrijke leerpunten). Onder supervisie van de TU Kampen-Utrecht werd een praktijkonderzoek uitgevoerd in vier classes en zes lokale GKv-kerken. De conclusie was dat tucht nog steeds wordt toegepast, inclusief de laatste stap (excommunicatie). Kerkleden hebben het idee dat er minder tucht is dan vroeger, maar dat was op basis van het onderzoek niet te zeggen. Wel gaat het bij de huidige tuchtgevallen om ethiek en

Schaeffer ziet de worsteling die velen nu met tucht ervaren als een zoeken naar identiteit: waar liggen de grenzen van de kerk, wie hoort er waarom wel of niet (meer) bij?

moraliteit, niet om de leer. Respondenten gaven aan dat de hedendaagse cultuur van invloed kan zijn. Schaeffer legt uit wat dat betekent en spreekt dan over heiligheid en integriteit, over de kerk als gemeenschap, en over identiteit. Mooi is dat hij de vraag weergeeft die Willem van 't Spijker stelde aan Eberhard Busch: Wat is de onopgeefbare waarde van de zestiende-eeuwse protestantse reformatie voor onze visie op de kerk?

Schaeffer concludeert dan dat gereformeerde identiteit altijd, principieel, 'onaf' is, en dat de kerk tegelijk door God geroepen wordt om te streven naar heiligheid, eenheid, apostoliciteit en katholiciteit. Hij ziet de worsteling die velen nu met tucht ervaren als een zoeken naar identiteit: waar liggen de grenzen van de kerk, wie hoort er waarom wel of niet (meer) bij? Zo'n zoektocht, waarbij de grenzen niet altijd duidelijk zijn, zou binnen de GKv als ontkenning van haar gereformeerd karakter kunnen gelden. De GKv baseerde haar zelfverstaan immers op het bewaren van haar leerstellige identiteit. Maar Schaeffer ziet die zoektocht in breder perspectief juist als een specimen (bewijs) van haar gereformeerde karakter, dat immers altijd onaf is. Schaeffer duidt de huidige zoektocht naar een passende invulling van de kerkelijke tucht enerzijds als een breuk in het zelfverstaan van de GKv in de laatste decennia, anderzijds als een weergave van haar wens om gereformeerde kerk te zijn in de laatmoderne samenleving.

Ik las dit opstel als een moderne verwoording van het oude adagium 'semper reformanda': altijd onaf en altijd streven naar terugkeer naar Gods Woord. Tegelijk ontcom je niet aan het doordenken van de spanning die in het kerkrechtelijk denken van de Vrijmaking zit ingebakken: waar ligt de grens tussen binding aan het Woord en bovenschrijftuurlijke binding? Want met leerstellige waarheid is niets mis en dat heeft ook alles met vroomheid te maken. Zei Jezus niet: 'Wanneer iemand Mij liefheeft, zal hij zich houden aan wat Ik zeg?' En: 'Wie Mij niet liefheeft, houdt zich niet aan wat Ik zeg' (Joh. 14:23,24).

Kerkvisitatie

Opnieuw twee opstellen over één thema, namelijk kerkvisitatie.

Klaas-Willem de Jong en Jan Dirk Wassenaar, predikant in de PKN, verzorgden een fraaie historische bijdrage over de kerkvisitatie van 1586 tot 1619: van optie naar verplichting. Ze schetsen de ontwikkeling van het classicaal instrument van de visitatie in de jonge gereformeerde kerk in opbouw. Tineke Boele-Noort, verbonden aan de TUA, en Leon van den Broeke schetsen hoe de visitatie zich ontwikkelde in de hervormde, evangelisch-lutherse, gereformeerde en protestantse tradities. Zij wijzen op verschillende accenten, bijvoorbeeld zielszorg die uitkwam in de zuivere bediening van het Woord, maar ook opzicht, zeker als er problemen waren, en de visitatie als kwaliteitstoets.

Kerkelijke indeling en artikel 31

Het opstel van Wim de Ruyter, predikant in de PKN, gaat over de vraag: Heel Nederland ingedeeld? Moet de kerk voorschrijven bij welke gemeente kerkleden thuishoren? Vroeger was heel het grondgebied van Nederland ondergebracht bij een protestantse gemeente. Maar er zijn 'open plekken' gekomen. Door toegenomen mobiliteit is het niet meer vanzelfsprekend actief te zijn in de gemeente waarin je toevallig woont. De Ruyter ziet een breuk met het kerkelijk denken van 1816. In die tijd was er een toenemend centralisme; de overheid wilde een centrale leiding van de kerk aanspreken. Hij zie nu een terugkeer naar Emden, waarbij er 'open plekken' zijn, die dan direct onder de verantwoordelijkheid van de classis vallen. De Ruyter denkt dat in de toekomst de notie van en de binding aan de lokale kerk steeds minder belangrijk wordt, omdat de nabijheid van een kerk steeds minder een reden is om voor de eigen lokale gemeente te kiezen. Speelt hier niet ook een rol dat velen, in elk geval in de NGK, zich meer lid voelen van een lokale kerk dan van het kerkverband?

Pieter Pel, advocaat, praat ons in de laatste bijdrage bij over de geschiedenis en betekenis van artikel 31 van de Dordtse Kerkorde. Dit artikel regelt het recht van beroep, maar ook hoe de besluitvorming plaats vindt: de meerderheid beslist, maar met aparte aandacht voor de norm en de maatstaf waaraan een besluit moet voldoen, waarbij het Woord van God het laatste woord heeft ('tenzij'). In het artikel krijgt

ook de kwestie van wel of niet ratificeren van besluiten uitvoerig aandacht. De conclusie van Pel is dat artikel 31 nog steeds staat voor een dubbel bijbels principe: in kerkelijke besluiten en rechtspraak gehoorzaam zijn aan Gods Woord én bij strijd met Gods Woord meer gehoorzaam zijn aan God dan aan menselijke besluiten.

Waardering

De auteurs slagen erin ons telkens terug te voeren naar de grondleggende periode van 1571 tot 1618/19. De bundel laat – aan de hand van met name drie thema's: vroomheid, tucht en visitatie – fraai zien hoe vele Emdense besluiten hun stempel drukten op het beginnend kerkelijk leven in de Noordelijke Nederlanden. Tegelijk toont de bundel hoe die thema's zich verder hebben ontwikkeld. Bijzonder boeiend is de bijdrage van Pieter Pel over de geschiedenis en betekenis van art. 31 DKO, door hem terecht als een kernbepaling in de kerkorde getypeerd. Graag had ik wat meer gelezen over de invloed van de secularisatie in al zijn aspecten op het protestants kerkelijk leven, door de eeuwen heen en met name in de tweede helft van de twintigste eeuw. Zou dat geen gevolgen hebben voor kerkorde, vroomheid, tucht, visitatie etc.?

Er staan geen noten in het boek, dat komt de leesbaarheid ten goede. De aanwezigheid van een bronnenlijst aan het slot van elke bijdrage is handig voor verdere studie. De registers maken het boek vriendelijk toegankelijk. Uitgever Summum maakte er een mooi boek van voor de geïnteresseerde lezer. ■

N.a.v.:
Klaas-Willem de Jong en Leon van den Broeke (red.), *Vast en vluchtig, Kerkrecht in de traditie van Emden 1571*, Deddens Kerkrecht Serie – 5, Summum, Kampen, 2021, ISBN 9789492701336, 280 p., prijs € 45,00.

HERSTEL DOOR HEILIGE RUIMTE?

Catharinus (Rien) van den Berg was GKv-gemeentepredikant, maar is tegenwoordig huispastor van het Jongerenklooster in Deventer. Binnen dit klooster is 'Heilige Ruimte' een manier van in het leven staan. Via kloosterweekenden en andere activiteiten kunnen bezoekers worden ingewijd in die manier van leven (zie www.heiligeruimte.org). En met zijn boek *Heilige Ruimte. Inwijding in betekenisvol leven* wil Van den Berg er breder bekendheid aan geven.

Voor een deel kan ik mij vinden in de strekking van het boek.

Op het eerste gezicht lijken westerse mensen de meest gelukkige mensen van de wereld. Maar bij nader inzien berust veel op leugen en bedrog. Beheersend is een economisch systeem, dat veel belooft, maar tegelijk veel kapotmaakt. Hebzucht, individualisme en egoïsme vieren hoogtij. Mensen worden afhankelijk en voelen zich onveilig. Denk aan #MeToo, misbruik en racisme. En de bizarre kloof tussen arm en rijk.

In deze situatie wordt 'heiligheid' een wapen om het tij te keren.

Persoonlijke ruimte

In dit boek komt het begrip 'heilige ruimte' voor een groot deel overeen met wat in de menswetenschappen wel bekend staat als 'persoonlijke ruimte'. Ieder mens heeft zo'n 'privé territorium', dat gebruikt wordt om de afstand tot anderen te reguleren. Een soort non-verbaal communicatiemiddel. Je merkt het meteen wanneer iemand te dicht bij je komt staan. Dat voelt niet fijn, niet veilig. We willen graag bepalen wie er in onze persoonlijke ruimte mag komen en hoever.

Basisstelling van dit boek: jij bent heilig! Dat besef is een wapen tegen afhankelijkheid en misbruik. Maar veel mensen zijn dit besef kwijtgeraakt. Ze hebben geen respect voor de heilige ruimte van de ander. Of ze bewaken (de grenzen van) hun eigen heilige ruimte niet meer ...

Relaties

Dit heeft alles met relaties te maken: hoe ga je op een goede manier met elkaar om?

Wanneer het begrip heilige ruimte verdwijnt of niet meer gerespecteerd wordt, gaat er iets wezenlijks fout in een relatie. En dat heeft alles met (het ontbreken van) liefde te maken.

Dat betreft de relatie tussen mensen onderling, maar ook de relatie met jezelf en de relatie met God. En nog een vierde relatie: die tot de aarde (p. 53).

In al die relaties is al veel kapotgegaan. En moet er dus veel hersteld worden. Dat wordt in dit boek breder uitgewerkt. Herstel van het besef van en het respect voor de heilige ruimte van de ander/Ander is de sleutel tot herstel van de relatie. En zelfs de sleutel tot het paradijs.

Het paradijsverhaal

Dat 'kapotgaan' is volgens het paradijsverhaal begonnen met de overtreding van Adam en Eva: eten van de vrucht van de verboden boom. Ze maakten inbreuk op Góds Heilige Ruimte. En vervolgens verloren ze het respect voor elkaar: de één beschuldigde de ander, ze voelden zich niet meer veilig bij elkaar, ze beseften dat ze onbeschermd waren: naakt. En maakten schorten van bladeren ...

Tegelijk bevat dit paradijsverhaal aanknopingspunten tot herstel. Daarom moet dit verhaal steeds weer verteld en 'geduid' worden, in elke tijd. Want het draait om de identiteit van de mens, in vier relaties. En in het hart van dit 'identiteitsverhaal' klopt de liefde (p. 53v). Als we deze les (van die boom) leren, wordt de wereld goed: duurzamer, eerlijker (p. 65v, vgl. p. 81). Zo is het een inwijding in betekenisvol leven.

Moeite

Voor een deel kan ik mij vinden in de strekking van het boek, schreef ik hierboven.

Dat is de éne kant: er zit veel waardevols in, zeker ook voor de tijd waarin wij vandaag leven.

Maar de andere kant is dat ik ook belangrijke vragen heb.

Vooral bij de manier waarop de schrijver het paradijsverhaal hierin betreft. Het sobere verhaal uit Genesis wordt door hem 'her-verteld' in de vorm van een veel breder en vooral sappiger verhaal. Soms haast oneerbiedig. Daar komt bij, dat hij het bijbelse scheppingsverhaal zelf relativeert. Consequent heeft hij het over een 'oorsprongmythe', een 'oermythe' (p. 45). Voor een deel is de reden

daarvan, dat hij met dit boek ook niet-gelovigen wil bereiken ('dit is geen religieus boek', p. 13). Dat kan ik ergens nog wel begrijpen. Maar hoever mag je daarin gaan?

Bovendien blijkt er ook een eigen opvatting achter te zitten, waar ik mij niet in kan vinden:

- God is liefde, daarom kón Hij niet anders dan een wereld scheppen, miljarden jaren geleden (p. 26v).
- Het paradijsverhaal is waarschijnlijk een van de laatste verhalen die aan de Bijbel zijn toegevoegd en dateert uit de tijd van de ballingschap. Midden in die crisis is het (joodse) scheppingsverhaal geschreven, als een 'identiteitsverhaal'. En dat in reactie op oudere 'oorsprongsverhalen' (p. 48).
- Het is dus een (menselijke) conclusie na eeuwen geschiedenis (p. 59).
- Theologen schrijven zeer divers over deze 'oermythe'. Maar echt vaststellen wat de oorspronkelijke schrijvers ermee wilden, is onmogelijk geworden. Alleen, ze gaven het (in de Bijbel) een 'kapitale plek': een uitnodiging om het een nieuwe plek te geven in het hart van een nieuwe tijd.
- Het verhaal moet in elke tijd opnieuw verteld en 'geduid', 'geïnterpreteerd' worden (p. 53). Daar doet dit boek een poging toe. Wat mij betreft dus een twijfelachtige poging. Ondanks alle goede bedoelingen en de positieve strekking.

De mens als 'beeld van God'

In de hoofdstukken 2-5 worden veel behartigenswaardige dingen gezegd over die heilige ruimte van elk mens, en hoe mensen daarmee (moeten) omgaan. Over de vraag hoe veilig die

ruimte is. En over 'drie kapotte relaties'. Dat laat ik verder rusten.

Wel wil ik nog iets zeggen over hoofdstuk 6: *Heilige ik*.

In het 'joodse scheppingsverhaal' wordt de mens geschapen als 'beeld van God'. Dat is een 'hoge mensopvatting'. Want buiten God om is de mens hooguit een meer of minder geslaagd product van evolutie, met een genetische mix die niet altijd even gelukkig uitpakt (p. 108v).

Dat 'beeld van God' betekent dan, dat je in iedere mens iets van God kunt ontdekken, iets dat God van zichzelf laat zien in die persoon alleen. Daarom ben je uniek en 'buig ik voor jou, voor die goddelijke vonk in jou'. God zit in ieder van ons. Je moet dus het goddelijke in jou op het spoor zien te komen (p. 115).

Ik denk, dat hier dat 'beeld van God' overvraagd wordt.

Zo uniek is elk mens in dat opzicht niet. Sterker nog: hier wordt genegeerd, dat – volgens de Bijbel – de mens sinds de val in zonde helemaal zo heilig niet meer is. En dat het 'beeld van God' door Christus hersteld moet worden. Onbijbels is ook het spreken over een 'goddelijke vonk' in de mens. De mens blijft schepsel en God blijft de Schepper. Overigens wordt dat 'beeld van God' te veel gezocht in bepaalde (unieke) eigenschappen en talenten. Vandaar ook de zin: 'De oermythe zegt dat God diversiteit nodig heeft om de mens ten volle zijn beeld te kunnen laten vertonen' (p. 112). Wat vervolgens dan ook ruimte geeft voor de vraag: waarom zou de heteroseksuele relatie de enige door God bedoelde relatie zijn? (p. 129v).

De schrijver gebruikt ook een keer (p. 29) de term rentmeester. Dan gaat het om het vertegenwoordigen van God, om namens God de aarde te beheren. Daarvoor heeft de mens inderdaad bepaalde eigenschappen nodig (kunnen denken, keuzes kunnen maken, iets wat dus voor élk mens geldt!). Maar vooral is nodig, dat de mens daarvoor in zijn denken op één lijn met God zit en zich in alles door God wil laten leiden.

Gods Heilige Ruimte

Apart wil ik stilstaan bij wat Van den Berg schrijft over de Heilige Ruimte van God.

- Niemand heeft ooit God gezien, je kunt zijn bestaan niet bewijzen, hoogstens 'vermoeden'. De Bijbel formuleert (daarom) 'behoedzaam'. Zo weten we niet of God een Hij of een Zij is (p. 61v). Maar één ding is wel duidelijk: God is liefde. Dat is zijn identiteit.
- De kern van dit boek is: liefde heeft vrije ruimte nodig, om te kiezen wat goed is. Voor jezelf en voor de an-

der. De boom (van kennis van goed en kwaad) in het paradijs vertegenwoordigt exact die Heilige Ruimte van God: tot zóver, en niet verder. Met als positieve strekking: Adam en Eva moeten de Heilige Ruimte van God zo groot mogelijk maken, die Heilige Ruimte tot bloei brengen met hun liefde (p. 63).

- Dat geldt dan vervolgens ook voor je medemens: diens heilige ruimte groter maken om hem zo tot bloei te brengen (p. 138). Dat is de actuele waarheid van het paradijsverhaal: als wij, mensen, deze les zouden leren, ontstaat een wereld die verdacht veel lijkt op een paradijs (p. 63).

Ik heb hier vragen bij. Kun je wel spreken van zo'n Heilige Ruimte van God? En kun je zeggen dat die paradijsboom ('kennis van goed en kwaad') op zo'n 'heilige ruimte' wijst? Bij de mens gaat het om een 'veilige' ruimte. Maar dat is bij God niet aan de orde. God hoeft zichzelf niet te beschermen en hoeft niet beschermd te worden. Wel is het voor mensen belangrijk om respect voor God zelf te tonen, voor zijn Heiligheid. Wie tegen Hem ingaat, speelt met zijn leven! De Bijbel heeft het over zijn Naam 'heiligen', zijn Naam gróót maken. Verering en aanbidding van God zelf dus. Dat lijkt mij niet hetzelfde als zijn Heilige Ruimte zo groot mogelijk maken of tot bloei brengen.

Beter lijkt me wat de schrijver vervolgens zegt over de betekenis van die boom en over de vraag waarom God niet ingrijpt wanneer Adam en Eva naar die boom toelopen, namelijk dat bij zo'n ingrijpen de 'vrije liefde' kapot was gegaan. Bedoeling: God wil dat de mens vrijwillig voor Hem kiest, uit liefde. Bij een ingrijpen van zijn kant was er geen sprake meer geweest van liefde, maar van dwang (p. 101v). Bij kleine kinderen kun je zo nog ingrijpen, bij het volwassen worden betekent dit beschadiging van de relatie.

Heilige aarde

N.a.v.:
Catharinus van den Berg, *Heilige Ruimte. Inwijding in betekenisvol leven*, Uitgeverij Brandaan, Amersfoort 2021, ISBN 9789460050619, 160 pag., prijs €17,99.

Ook als het over de aarde gaat, spreekt de auteur van een 'heilige ruimte'. Is dat terecht? Wie de aarde niet zorgzaam en duurzaam behandelt maakt volgens hem 'liefde kapot'. Denk aan natuurrampen en bedreigende ziektes: is het niet zo dat de aarde zich tegen ons keert vanwege het liefdegebrek waarmee wij haar behandelen? (p. 147v).

Maar de aarde is geen persoon en begint niet uit zichzelf doornen en distels voort te brengen. Dat was op Gods bevel, als onderdeel van de straf op de zonde van de mens. Bij de aarde gaat het om Gods scheppingswerk, dus om respect voor en liefde tot God als Schepper. Terecht dus om liefdevol met de aarde om te gaan!

Ten slotte

Kernvraag bij dit hele boek is ten slotte: hoe komt het tot herstel? Waar komt het herstel vandaan? Heel kort lees ik (p. 104v): God blijft zichzelf. Dus is er zicht op herstel. Na de val in zonde van de door God geschapen mens heeft Hij zijn 'liefdesproject' niet afgeblazen. Hij blijft bij wat Hij heeft gezegd: ... dan zul je sterven. Redding (van het project) zal dus door de dood heen moeten. God stelt zijn ambitie niet naar beneden bij. Hij gaat door met de mens en 'voorspelt' de overwinning van het zaad van de vrouw. God gaat de volwassen, vrije liefde herstellen.

Dat klinkt positief gelovig, maar het wordt gerelativeerd door de niet-religieuze setting van het boek. Dat het bij dat 'zaad van de vrouw' over *Christus* gaat, wordt nergens gezegd. Het lijkt er meer op, dat het herstel moet komen door de inspanning van de mens, die weer de betekenis van de heilige ruimte gaat ontdekken en die heilige ruimte weer gaat respecteren. Met name doordat het 'paradijsverhaal' in elke tijd opnieuw verteld wordt. Echter, als het hierbij blijft, is het hele verhaal gedoemd te mislukken. Maar misschien komt ook een niet-gelovige zo toch nog in aanraking met de God van de Bijbel ... ■

UIT REFORMATORISCH DAGBLAD
VAN 29 NOVEMBER 2023

In het Reformatorisch Dagblad van 29 november 2023 publiceerde ds. J.A.W. Verhoeven (voorzitter van de Gereformeerde Bond) een lezing waarin hij kernachtig het rigoureuze individualisme tekent waarin onze tijd gevangen zit. Maar ook hoe christenen daar net zo goed gemakkelijk in meegezogen worden, waardoor hun eigen vroomheid en beleving steeds meer in het centrum van de aandacht komen in plaats van de HERE Zelf. Zijn titel is dan ook: 'Individualisme kreeg ook westerse christenen in zijn greep'.

Wanneer niets groter is dan jouw 'ik'...

Carl Trueman (1967) publiceerde in 2022 het boek "Een vreemde nieuwe wereld". Ons denken over seksualiteit is in enkele decennia ingrijpend veranderd. Plotseling vinden wij allerlei zaken "normaal". Wie ze niet normaal vindt, wordt discriminatie verweten. Trueman vraagt zich af hoe dat verklaard kan worden. Wat is er met ons gebeurd? Om dat te duiden gaat hij de geschiedenis van het westerse denken langs. Het is geen pastoraal boek. Het is hier en daar wat Amerikaans. Soms zijn de analyses te kort door de bocht. Al met al helpt Trueman ons toch wel om woorden te geven aan wat we vaak alleen maar intuïtief vermoeden. Op mij heeft zijn boek het effect van een schrikreactie: ik ben veel meer kind van mijn tijd dan ik voor mogelijk houd.

Mimèsis

Met de term "mimèsis" bedoelen we een wereld waarin bepaalde dingen vastliggen. Ze zijn vooraf gegeven. Er is een heilige orde. Zo was de wereld van het oude heidendom, van de Grieken (de eeuwige ideeën, Plato) en ook van het christelijk geloof. Immers: God is er. Hij gaat aan mij vooraf. Hij is mijn Schepper. Opvoeding is er dan op gericht dat het kind zich invoegt in een bestaande wereld. Je leert je plek in te nemen. Onderwijs is dan inwijding in de geschiedenis van de eeuwen. Je leert erop voort te bouwen. Catechese en leerdienst maken je wijs. Huwelijk en gezin weerspiegelen een heilzame orde.

Het leven heeft begin en grond. En er is een doel, een bestemming.

Poiësis

De wereld van de mimësis is cultureel definitief voorbij. Het heeft geen zin die via een “culture war” (cultuurstrijd) terug te willen winnen. We leven in de sfeer van de “poiësis”. Met die term wordt bedoeld: ik ben niet een product van de dingen, de dingen zijn een product van mij. Mijn leven is niet ingebed in iets wat groter is dan ik, want niets is groter dan ik. God heeft niet mij geschapen, ik schep mijn eigen god – en dat ben ik zelf. De schepping is mij niet voorgegeven. Het is ruw materiaal in mijn handen en ik zet die naar mijn hand. Dat is mijn vrijheid. Dat kan niet anders, dat is mijn lot. Er is geen grond en geen doel. Alles is vloeibaar, alles is denkbaar, alles is binnen handbereik. De wereld ligt aan mijn voeten. Ik ben het middelpunt van het heelal.

Opvoeding is dan: leren het verleden van je af te schudden.

Bestaande codes beperken immers slechts mijn vrijheid.

Onderwijs is er dan op gericht dat ik mijzelf uitvind, dat ik los van alles en iedereen gestalte geef aan mijn authentieke “zelf”. Het wordt ons op de kleuterschool al geleerd. Het is typerend voor onze tijd, dit expressief individualisme. Zelfs als ik iets (of veel) uit mijn traditie overneem, doe ik dat. En ik doe het om mijn individuele keuze te etaleren.

Met mijzelf alleen

Wat is het nieuwe aan deze “nieuwe” wereld? Dat er geen godenwereld is, geen Schepper, geen God. Achter het bestaande zit niets. Ik ben met mijzelf alleen. Het is in de verlichting (Descartes, Voltaire) begonnen als een denkexperiment: kunnen wij ons het leven voorstellen zonder enige achtergrond? Door de romantiek (Rousseau) en het evolutionisme (19e eeuw) is dat voorstelbaar geworden. Niet alleen voor diepzinnige filosofen, maar ook voor Jan en alleman. God is een overbodige vooronderstelling. Hij dwarsboomt slechts mijn vrijheid.

Dat levensgevoel is een noviteit. Nooit eerder in de geschiedenis van de mensheid is dit als optie voorstelbaar geacht.

Sterker nog: een andere optie dan dit gesloten wereldbeeld lijkt inmiddels ondenkbaar en wordt als bedreigend voor onze vrijheid ervaren.

Nietzsche heeft wellicht het scherpst de consequenties ingezien. Er blijft voor een mens niets anders over dan zijn eigen zelfcreatie. Ik heb alleen mijzelf. De hel: dat is de ander (Sartre). Ons levensgevoel: ik geef uitdrukking aan mijn eigen leven. Instituties moeten worden afgebroken, ze bedreigen de waardigheid van de mens.

Als er buiten mijn eigen zelf geen enkele reële werkelijkheid bestaat, is er ook niets of niemand meer die kan zeggen wat

goed en wat kwaad is. Het is aan mij om dat te bepalen. Geen enkel taboe mag mij daarbij in de weg staan. Ik mag denken wat ik wil, ik mag zeggen wat ik wil, ik mag doen wat ik wil, ik mag zijn wie ik wil zijn. Niemand gaat daarover, alleen ikzelf. Authenticiteit is het sleutelwoord. Ik mag niet alleen mezelf gelukkig maken, ik móet het ook. Het zelfbeeld is gepseudologiseerd en geseksualiseerd (Freud). Geluk is een gevoel. De psychologisering van ons zelfbeeld levert als resultaat de “therapeutische mens”. Mijn geluksgevoel is doorslaggevend. Ethiek is slechts een kwestie van persoonlijke voorkeuren op basis van sentimenten (*emotivism*). “Het voelt goed.” “Ik heb er een goed gevoel bij.” Als er geen instantie buiten mijzelf bestaat, moet ik zelf uitmaken wat goed is. Als mijn eigen geluksgevoel dan leidraad is, resulteert dat in egoïsme, in uiterste consequentie tot het veiligstellen van het recht van de sterkste. De uitslag van de recente verkiezingen weerspiegelt dit plaatje perfect. De verschuivingen op het terrein van de seksuele moraal zijn slechts een uiting van het secularisme. Een andere uiting is het ongebreidelde materialisme.

Christelijke gemeente

In christelijke kring maken we veelal bezwaar tegen de door Trueman geschilderde ontwikkelingen. De eerlijkheid gebiedt echter te zeggen dat we er deel van uitmaken. Ze gaan de christelijke gemeente niet voorbij. Ook onder christenen gaat het vaak zo: we bepalen onze eigen doeleinden, vullen die individualistisch in, om er vervolgens onze ethische keuzes op aan te passen. Ook in de kerk gaat het vaak meer over mijn geloof dan over God. Ook daar heeft de gedachte vrij spel dat ik mezelf als gelovig mens moet positioneren. De laatste vraag is die naar het goede leven: hoe word ik een mooi mens? De vraag hoe ik door Gods oordeel heen kom,

raakt nauwelijks een snaar. De vraag is veeleer: hoe verhoud ik me tot mijzelf? Kan ik mezelf aankijken in de spiegel? Hoe kom ik klaar met mijn rafelranden, angst, onzekerheid, gebutstheid, mislukkingen

Veel vormen van geloof in het Westen zijn niet anders dan religieuze zelfbespiegeling, ook in orthodoxe kring. Wij zoeken een kerk die dat levert. Natuurlijk wordt God genoemd, maar Hij wordt ingezet om mijn gevoel van welzijn te voeden. Hij helpt mij om me op de been te houden in de gekte van het bestaan. Het draait uiteindelijk om mijn vroomheid, mijn bekering, mijn gelovigheid. Dat is de gepsiologiseerde variant van het welvaartsevangelie. De culturele onderstromen woelen ook in ons hart en dat maakt het gezag van

de Schrift problematisch. Er is geen enkele reden om neerbui-gend te doen naar onze tijdgenoten, alsof we buitenstaanders zijn. Ook wij hebben er enorm veel moeite mee om ons door iemand anders (en de Ander) te laten gezeggen.

Volhardend gebed

We staan voor de vraag in welke context wij gemeente zijn. Kwade machten in de lucht willen alles wat naar God verwijst in rook laten opgaan. Ze laten zich niet bedwingen door een zuil, door actie of door menselijke remedie.

Voor alles uit is gebed nodig. Als je knielt, erken je daarmee: niet ik ben het middelpunt. Onder gebed schaar ik ook de lof-prijzing. De zondagse eredienst is verzet tegen de zuigkracht van het secularisme in mijn hart. In prediking en catechese is het dringend nodig om te spreken vanuit de dingen die buiten onszelf vastliggen. Een Bijbels grondwoord als verbond helpt om houvast te vinden in de vloedgolven van subjectivisme. En ook verkiezing. Gods trouw is onwankelbaar. ■

**Steun ons
met een gift!**

Op rekening NL42 RABO 0324 6259 01
ten name van de Stichting Woord en Wereld
te Hardinxveld-Giessendam.

Uw gift is aftrekbaar van de belasting.

Wij zijn een
ANBI-instelling.

U kunt ons werk ook steunen in uw testament

Maak dan gebruik van de volgende formulering:
Ik legateer (... bedrag invullen ...) vrij van kosten aan
de Stichting Woord en Wereld, statutair gevestigd
te Haarlemmermeer.

*Uw vertrouwde christelijke
bladen blijven lezen?
Dat kan via de CBB!*

De CBB, de Christelijke Bibliotheek voor Blinden en Slechtzienden, heeft een grote collectie lectuur in grootletter en gesproken vorm.

Kijk op www.cbb.nl, bel naar 0341-56 54 77 of mail naar klantenservice@cbb.nl en vraag onze gratis catalogus aan.

Postbus 131, 3850 AC Ermelo
Paul Krugerweg 39, 3851 ZH Ermelo
0341-56 54 77 • WWW.CBB.NL • klantenservice@cbb.nl

UIT DE WAARHEIDSVRIEND
VAN 9 NOVEMBER 2023

In De Waarheidsvriend van 9 november 2023 vraagt dr. A. Goedvree aandacht voor hoe het typisch onze tijd is dat de ziel van de mens verwaarloosd terrein is geworden. De psalmen kunnen volgens hem ons helpen de weg naar binnen weer te vinden. Hij schrijft daarover onder de titel: 'De weg naar binnen'.

De psalmen als routekaarten van de ziel

In de filosofische en psychologische bezinning op de vraag wat de ziel is, zien we verschillende antwoorden en daardoor een groeiende onduidelijkheid. Is het innerlijke leven van een mens terughet brengen tot louter een neurologisch proces of is de mens meer dan zijn brein? Is ons bewustzijn slechts verbeelding of is het een mysterieuze dimensie van het mens-zijn? Waarom kunnen we wel allerlei ervaringen van de ziel in kaart brengen, maar nauwelijks onder woorden krijgen wat de ziel is?

Verlegenheid

We zien in onze cultuur een brede belangstelling voor het innerlijke leven. In boekwinkels zijn veel boeken en tijdschriften te vinden over psychische en spirituele zelfhulp. Door velen wordt een beroep gedaan op psychologen en coaches. We zien een verlegenheid ten aanzien van het omgaan met de ziel, het inwendige leven. Er is medisch veel mogelijk, technisch is zoveel bereikt en door social media zijn we verbonden aan platforms die beloven dat ze ons leven zullen veraangenamen. Maar we weten niet meer hoe we moeten omgaan met onze ziel. We leven zo intens 'naar buiten' dat we de weg 'naar binnen' niet meer kennen.

Aards en goddelijk

Wat is de ziel volgens de Bijbel? De blauwdruk van de mens vinden we in Genesis 2:7: 'Toen vormde de **Heere** God de mens uit het stof van de aardbodem en blies de levensadem in zijn neusgaten; zo werd de mens tot een levende ziel' (HSV:

wezen). Wij zijn geformeerd (als een kunstwerk van een pottenbakker) uit de aarde en daarmee lichamelijk aan het aardse verbonden. De **Heere** blaast de levensadem (**nismat chajjim**) in de mens en daarmee heeft hij een levensverbinding met God door Zijn adem. Zo wordt de mens tot een levende ziel (**nefesh**), waarmee benadrukt wordt dat de mens een eenheid is van het aardse lichaam en de goddelijke levensadem. Het onderscheid ligt daarin dat het lichaam meer de uiterlijke zijde en de ziel de innerlijke zijde van het menselijk leven vertegenwoordigt.

Voorals in de Psalmen wordt veel gesproken over de ziel. De psalmisten verbinden de ziel met diverse menselijke emoties in allerlei ervaringen van het leven. De ziel blijkt 'communicatief ingesteld' te zijn. De ziel is namelijk in gesprek met zichzelf, met de medemens en met God.

De ziel in relatie tot zichzelf

De mens is een zelfbewust wezen, hij is in gesprek met zichzelf. Dat gebeurt in de ziel. In de Psalmen zien we daar voorbeelden van. Denk aan de ziel die geschokt is (6:4), tot rust komt (25:13), verzwakt is (31:10), zich uitgiet (42:5), zich aanpakt (43:5), zichzelf gelukkig prijst (49:19), zichzelf het zwijgen oplegt (62:2,6), verzadigd is van het goede (63:6), die vast (69:11), die niet getroost wil worden (77:3), verzadigd is van ellende (88:4), overprikkeld is (94:19), tot rust komt (116:7), zich kwetsbaar weet (119:25), moe getreiterd is (123:4), zichzelf tot nederigheid maant (131:2), besef heeft van inzicht (139:14).

In relatie tot de ander

De ziel staat ook in relatie tot de ander. In de Psalmen is die ander meestal een vijand van de ziel. Zij vallen mijn ziel aan als een leeuw (7:3) en vervolgen die

tot de dood (7:6), ze spreken tot mijn ziel vijandige woorden (11:1), ze willen mijn ziel vermoorden (31:14), graven een graf voor mijn ziel (35:7), mijn ziel is tussen leeuwen (57:5), ze loeren op mijn ziel (71:10), ze vergaderen tegen mijn ziel (94:21) en spreken kwaad tegen mijn ziel (109:20).

We zien dat de ziel, in relatie tot de ander, zich vooral bedreigd en kwetsbaar voelt. Het kan ook anders, zoals de mensen die mijn ziel ondersteunen (54:6).

In relatie tot God

De communicatie van de ziel blijkt in de Psalmen zich vooral te richten op God. In de relatie tussen God en de ziel blijkt Hij de Redder van de ziel te zijn (6:5), verlaat God de ziel zelfs in het graf niet (16:10), bekeert de ziel zich tot Hem (19:8), verkwikt Hij de ziel (23:3), heft de ziel zich op tot Hem (25:1), maakt Hij de ziel levend (30:4), kent Hij de benauwdheden van de ziel (31:8), verwacht de ziel Hem (33:20), verlost Hij de ziel (34:23), spreekt Hij tot de ziel van heil (35:3), verlangt de ziel naar Zijn genezing en vergeving (41:5), schreeuwt de ziel tot Hem (42:2), dorst de ziel tot Hem (42:3), hoopt de ziel op Hem (42:6), ondersteunt Hij de ziel (54:6), is de ziel stil voor Hem (62:2), klampt de ziel zich vast aan Hem (63:9), zingt de ziel vrolijk voor Hem (71:23), beschermt Hij de kwetsbare ziel (74:19), bewaart Hij de ziel (86:2), verblijdt Hij de ziel (86:4), vertroost Hij de ziel (94:19), wacht de ziel op Hem (130:6) en versterkt Hij de ziel (138:3).

Christus en de Psalmen

Jezus Christus is de Zoon van God, Die waarachtig mens is geworden. Heel het mens-zijn 'naar buiten' en 'naar binnen' heeft Hij gedragen en beleefd. Hij kent dus ook het innerlijke leven van de ziel. Juist Hij leefde bij de Psalmen. Die heeft Hij ook vervuld (Luk. 24:44). Zo gaf Hij

Zijn doorleefde ziel (in Zichzelf, met de ander en voor Zijn Vader) als een losprijs voor velen (Mark. 10:45). Alles van de hoogten en diepten van ons zielenleven ging met Hem mee aan het kruis, door het graf, naar de hemel tot aan 's Vaders rechterhand. Het doel daarvan is om alles van onze ziel (samen met ons lichaam) te verzoenen en te verheerlijken. Hij is en geeft wat wij nodig hebben, om weer een levende ziel te worden.

Verwaarloosd terrein

In onze tijd weten velen niet meer hoe je de weg naar binnen gaat. De ziel is een verwaarloosd terrein. Dat verklaart veel van het brede onvermogen om voor het eigen psychische welzijn te zorgen, van de groeiende maatschappelijke polarisatie en van de voortgaande secularisatie. Ook in de kerk ontbreekt vaak inzicht in het innerlijke leven. En dat terwijl we op dit gebied zo'n rijke traditie en erfenis hebben gekregen. Dat heeft ook in de christelijke gemeente gevolgen voor de relaties met God, met de naaste en met onszelf. Daarom is het de opdracht van de kerk om in deze tijd en cultuur mensen van de ziel te zijn, mensen die de weg naar binnen kennen. Daarvoor heeft Christus de levendmakende Geest verworven en uitgestort. Door het geloof mogen wij hernieuwde levende zielen worden. Onze Zaligmaker kent de behoeften van onze ziel en Zijn Heilige Geest wijst ons de weg in onze ziel. Zijn verzoenend werk herstelt de relaties met God, met de ander en met onszelf.

Daarbij kunnen de Psalmen gelezen worden als routekaarten van de ziel. We zijn geroepen om biddend met de Psalmen de weg naar binnen in de ziel te gaan. De kerk van Jezus Christus bloeit als mensen weten wat er in de ziel omgaat en wat de ziel nodig heeft. ■

Nader Bekeken is een periodieke uitgave van de Stichting Woord en Wereld en verschijnt 11 x per jaar. De Cahiers tot versterking van het gereformeerde leven die de stichting in de loop der jaren uitgaaf zijn in PDF verkrijgbaar.

DAGELIJKS BESTUUR VAN DE STICHTING WOORD EN WERELD

Voorzitter
Ds. J. Wesseling (a.i.)
Secretaris
W. Hindriks
Penningmeester
G.F. Slump

REDACTIE NADER BEKEKEN

Hoofdredactie
Dr. P. Boonstra
Eindredactie
B. Seldenthuis
D.E. Slump-Schoonhoven
Redactie
Ds. S.M. Alserda
Drs. H.J. Boiten
Ds. C. van Dijk
Dr. B. van Egmond
Drs. B.P. Hagens
Drs. J.W. van der Jagt
Ds. P.L. Storm

Redactiesecretariaat

Ds. S.M. Alserda
Melkweg 49, 7904 ER Hoozeveen
Tel.: 06-165 61 146
Mail: redactie@woordenwereld.nl

Medewerkers Nader Bekeken

Dr. H.H. van Alten, Pretoria ZA
Ds. J. Beekhuis, Hoozeveen
Drs. L. Bezemer, Hattem
Drs. F.J. Bijzet, Emmen
J.H. Bollemaat, Dalftsien
H. Boomstra, Den Helder, tekeningen/cartoons
A.C. Breen, Dunsborough, WA
Drs. E. Brink, Waddinxveen
Drs. J.J. Burger, Veenendaal
Ds. H. Drost, Grafhorst
Ds. P. Drost, Übelbach (Oostenrijk)
Drs. L.W. de Graaff, Heerde
Dr. A.N. Hendriks, Amersfoort
Prof. dr. P.H.R. van Houwelingen, Kampen
Prof. dr. G. Kwakkel, Kampen
Ds. R.Th. Pos, Steenwijk
Ds. A. van der Sloot, Steenwijk
Dr. R.T. te Velde, Wezep
Dr. H. Veldman, Zuidhorn
Dr. H.T. Wendt
Ds. J. Wesseling, Arnhem
Drs. Joh. de Wolf, Amersfoort

Basisontwerp: Studio TinekeWerk

Vormgeving, prepress, fotografie:

Studio Bert Gort, Grijpskerk
Druk: VellendrukkerijBDU b.v., Barneveld

Gesproken versie: Nader Bekeken is ook op Daisy-cd en Webbox verkrijgbaar.

Inlichtingen: Chr. Bibl. voor Blinden en Slechtzienden, tel. 0341-56 54 77, e-mail klantenservice@cbb.nl.

U kunt ons steunen door uw voor de belasting aftrekbare giften te storten op rekening NL42 RABO 0324 6259 01 ten name van de Stichting Woord en Wereld. Zij die de stichting testamentair willen gedenken, kunnen gebruikmaken van de volgende formulering: Ik legateer (... bedrag invullen ...) vrij van kosten aan de Stichting Woord en Wereld, statutair gevestigd te Haarlemmeer. Wij zijn een ANBI-instelling.

Adreswijzigingen en/of opzeggingen

INTERNET:
• www.woordenwereld.nl
• woordenwereld@spabonneservice.nl
• naderbekeken@spabonneservice.nl
POSTADRES:
• Woord en Wereldabonneservice, Postbus 105, 2400 AC Alphen aan den Rijn
TELEFOON:
• 088 - 110 20 42
• 0172 - 47 60 85

Beëindiging abonnement: tenminste 4 weken voor het einde van de abonnementsperiode.

Bezorgklachten: www.woordenwereld.nl/klantenservice

Meer informatie en abonnementsvoorwaarden op www.woordenwereld.nl

Abonnementsprijzen:
Nader Bekeken € 51,15
Nader Bekeken (buitenland Europa) € 100,15
Nader Bekeken (buitenland overig) € 111,65
Nader Bekeken studenten € 30,25
Nader Bekeken cadeau-abonnement € 25,60
Nader Bekeken PDF € 30,25

Prijzen losse verkoop:
Nader Bekeken € 4,75 (incl. verzendkosten)
Cahier PDF € 4,00

Bankrekeningnummer:
NL 75 INGB 0007 2255 58
Bic-code: INGBNL2A
Deze tarieven gelden bij machtiging (automatische incasso). Voor betaling per acceptgirokaart of per eigen overschrijving geldt een opslag van € 2,-

Bankrekeningnummer voor giften:
NL42 RABO 0324 6259 01

De stichting Woord en Wereld heeft geprobeerd alle rechthebbenden te achterhalen en in te lichten. Mocht de vermelding van eigenaar of copyright onjuist of onvolledig zijn, neemt u dan contact op met de redactie.

Niets uit deze uitgave mag vermenigvuldigd worden en/of openbaar gemaakt worden zonder schriftelijke toestemming van de redactie.

ISSN 1380 - 3034

www.woordenwereld.nl

Neem nu een jaarabonnement en ontvang de special 'De bijbel of een biertje' gratis!

Ga voor het afsluiten van een abonnement naar www.woordenwereld.nl

www.woordenwereld.nl

Daarop kunt u:

- de laatste nummers van Nader Bekeken bekijken;
- het artikel van de maand uit de laatste nummers downloaden;
- nummers die langer dan een jaar geleden verschenen zijn downloaden;
- informatie over de cahiers van Woord en Wereld vinden;
- met de zoekfunctie allerlei onderwerpen vinden waarover iets geschreven is.

De gelovigen

Vaak heb ik ze gehaat, soms half benijd,
Die slapende Gods koninkrijk beërven
En bijna zonder angst wanneer zij sterven
Wegzinken in de zee der eeuwigheid.

O, dat hun niets de zekerheid kan roven!
Dat zij geen twijfel kennen en geen strijd!
Dat hen niets schokt, dat niets hen ooit verleidt
Anders dan zij eens leerden, te geloven!

Eén haat ik om zijn drankneus en zijn psalmen:
Wellustig trillend loopt hij ze te galmen.
God, zeg ik dan, straf deze femelaar.

Maar God glimlacht misschien, en maakt geduldig
Voor hem, en ook voor mij, die hem beschuldig,
Een woning in zijn wijde hemel klaar.

MUUS JACOBSE (1909-1992)

UIT: *DE DRIE KOOIEN EN ANDERE GEDICHTEN*

Voor veel mensen is het geloof niet een soort 'eenmalige verworvenheid', een stabiel en statisch 'bezit'. Ze gaan niet alleen naar de kerk omdat ze geloven, maar ook om weer te *gaan* geloven. Heel herkenbaar is de uitroep van de vader van de bezeten jongen uit Marcus 9: 'Ik geloof! Kom mijn ongelooft te hulp'. En die van de discipelen in Lucas 17: 'Geef ons meer geloof'. Het is niet voor niets dat Jezus in Matteüs 18 zijn leerlingen zegt te worden als een kind. Onbekommerd geloven, zonder twijfel en in belangeloze overgave aan je Heiland ... het gaat niet vanzelf. De dichter ziet dat sommige gelovigen daar blijkbaar moeiteloos in slagen, er niets voor doen, en zich nauwelijks bewust lijken van de strijd die dit hem en veel anderen kost. Hij haat dat, die op gewoonte en traditie gebaseerde zekerheid en de gemakkelijke oppervlakkigheid die hij daarachter vermoedt. En hij is jaloers op de kennelijke eenvoud van dat geloof. Staan die gelovigen dichter bij het ideaal van 'geloven als een kind'?

Is de alcoholist uit de derde strofe er ook zo een? De dichter kan in hem alleen maar een huichelaar zien en voor huichelaars is er geen plaats in Gods koninkrijk. Maar wat weet hij nu helemaal van die man die misschien al jaren in het verborgene worstelt met zijn verslaving? En die mogelijk juist troost vindt in de psalmen die hij galmt.

God kent het hart van beide zondaren, van de 'femelaar' met zijn drankprobleem en van de 'ik' met zijn al te vlotte oordeel.

En Zijn oordeel is genade.